

**Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická**

Čeští vězni v koncentračním táboře Dachau

Leoš Pospíšil

**Bakalářská práce
2012**

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 19. 11. 2012

Leoš Pospíšil

Anotace

Práce pojednává o koncentračním táboře v Dachau. Jednalo se o nejdéle fungující tábor, který byl založen v roce 1933. Práce se soustřeďuje hlavně na každodennost vězňů v táboře, s důrazem na české vězně. Ti zde tvořili jednu z největších a nejvýznamnějších komunit. Další kapitoly této práce popisují klasifikaci vězňů, samotný chod tábora, pokusné stanice a pobočné pracovní tábory.

Klíčová slova

koncentrační tábory, 1933-1945, Dachau, vězni, pokusné stanice, solidarita.

Anotation

This thesis concerns concentration camp in Dachau. It was the longest time working camp, founded in 1933. Thesis concentrates mainly on dailiness of prisoner's lives in camp, with focus on Czech prisoners. They were one of the biggest and most relevant communities. Following chapters of this thesis describe clasification of prisoners, functioning of the camp, experimental stations and subsidiary camps.

Key words

Concentration camps, 1933-1945, Dachau, prisoners, experimental stations, solidarity

A. Obsah

1.	Úvod	1
2.	Kritika pramenů a literatury	1
3.	Situace v roce 1933	3
4.	Koncentrační tábor Dachau od založení do roku 1939	4
5.	Táborová zařízení	7
6.	Přijmutí vězně	10
7.	Klasifikace vězňů	13
8.	Táborová hierarchie	14
9.	Národnostní složení vězňů	15
10.	Čeští vězni v Dachau	16
11.	Den vězně na pracovním bloku	19
12.	Tresty	21
13.	Návštěvy	22
14.	Pracovní komanda	23
15.	Pobočné tábory a vnější komanda	24
16.	Duchovní v Dachau	27
17.	Nemocnice	29
18.	Pokusné stanice	32
19.	Euthanasie a program T-4	35
20.	Nemoci v Dachau	36
21.	Invalidé a jejich transporty	37
22.	Krematorium	38
23.	Změny v každodenním životě po roce 1942	39
24.	Kulturní život v Dachau	41
25.	Odboj	43
26.	Solidarita	45
27.	Evakuace a osvobození tábora	46
28.	Návrat do vlasti	47
29.	Závěr	48

B1. Seznam literatury

B2. Seznam pramenů

C. English summary

1. Úvod

V této práci jsem se soustředil na koncentrační tábor nedaleko malého města Dachau. Jednalo se o jeden z prvních koncentračních táborů, zřízených v roce 1933, těsně poté, co se hlavního mocenského kormidla chopil Adolf Hitler a jeho nacionální socialisté. Spolu s dalšími tábory sloužil jako nástroj k zastrašování a útlaku proti lidem, jejichž hlavním proviněním byla jiná politická příslušnost, svobodomyslnost a později například i jiná národnost. Cílem mé práce bylo přiblížit čtenářům život vězňů v táboře. Zaměřil jsem se zvláště na české vězně, neboť v táboře tvořili jednu z největších vězeňských komunit. Kromě toho se věnuji i obecné každodennosti vězně, od jeho přijetí v Dachau, přes nasazení do pracovního komanda, až po jeho ubytování, omezený kulturní život a další aspekty života za ostnatým drátem. Současně s tím jsem neopomenul ani na historickou linku, proto jsem popsal samotný vznik tábora až po jeho konec na konci dubna 1945. Dále se věnuji důležitým postavám, které byly s Dachau spojeny a nevyhnul jsem se ani popisu některých konkrétních událostí z tábora, abych mohl čtenáři názorněji ukázat, co to obnášelo, být vězněm v koncentračním táboře Dachau. Tento tábor byl také kromě jiného znám svými pokusnými stanicemi, v této práci jim proto věnuji samostatnou kapitolu.

Na úvod si také kladu otázky, jako například zda byl Dachau čistě mužský tábor? Nebo jestli zde fungovala plynová komora? Mohl se v tak drsném prostředí, jako byl koncentrační tábor, vyvinout jistý druh kulturní činnosti? A jakou roli v každodenním životě v Dachau hráli čeští vězni? Byli jen bezejmennou součástí davu nebo patřili mezi významné členy táborového života? V této práci jsem se snažil na všechny tyto a mnohé další otázky odpovědět a čtenáři tak předložit ucelenou práci o koncentračním táboře Dachau s důrazem na české vězně.

2. Kritika pramenů a literatury

O problematice koncentračních táborů včetně Dachau bylo vydáno velké množství literatury. Po válce se jednalo hlavně o více¹ či méně² kvalitní literaturu memoárovou.

¹ LOUBAL, František. *Lidé beze jména*. Brno, 1945. Dále KOCH, Valerian Valtr. *Půjdete s námi: vzpomínky vězněného novináře*. Brno, 1946.

Největší úspěch na poli memoárové literatury, týkající se Dachau, zaznamenal jistě Almanach Dachau³, nebo například kniha *Medicina na scestí* od doktora Františka Bláhy.⁴ Tato literatura měla však své meze. Především se jednalo o drastické popisování zážitků bývalých vězňů, nikoliv o historické bádání podložené poznámkovým aparátem. Celosvětový zájem odborné veřejnosti o systém koncentračních táborů započal na konci šedesátých let, u nás jsme si však museli ještě dvacet let počkat. První vlaštovkou v české odborné historiografii týkající se koncentračního tábora Dachau byla kniha Vlastimila Kroupy.⁵ Tato a další práce, jako například sborník o Češích v koncentračních táborech⁶ byla však prostým popisem událostí. O každodennosti v těchto zařízeních jsme se mnoho nedozvěděli. Teprve na počátku nového století došlo k vydání několika stěžejních prací, ve kterých se dozvídáme i o každodenním životě v táborech⁷ a nejen v nich.⁸ Například monumentální kniha Michaela Burleigha⁹ o třetí říši nese příznačný podtitul „nové dějiny“. Dává tak tušit, že se na třetí říši dívá z jiného úhlu, než autoři píšící těsně po válce, kteří se zaměřovali spíše jen na popis významných událostí druhé světové války z pohledu vysokých funkcionářů, kteří dávali rozkazy. Významnou práci na poli každodennosti a mikrohistorie druhé světové války učinilo nakladatelství Argo, které založilo edici s názvem *Totalitarismus a šoa*, kde vyšla část těch nejzajímavějších prací, týkajících se zmíněných fenoménů.¹⁰ O samotném Dachau u nás v této době vyšlo několik studií¹¹, ucelená práce ani jedna. To se změnilo v roce 2003, kdy vyšla kniha od historika a přímého pamětníka z Dachau Stanislava Zámečnicka.¹²

Abych se mohl prohlásit za nezaujatého autora, při přípravě na psaní o koncentračním táboře v Dachau jsem kromě přečtení výše zmíněné literatury navštívil i Vojenský ústřední archiv a Archiv Národního muzea, kde jsou uloženy fondy, týkající se právě Dachau. Zjistil jsem však, že tyto fondy pro mě mají nulovou hodnotu, neboť zaprvé nesou jména výše

² ŠACHA, Vladimír. *V zahradě muk*. Brno, 1946. Tato kniha slouží spíše jako názorná ukázka komunistické ideologie.

³ FALTUS, Emanuel (ed.). *Almanach Dachau: kytice událostí a vzpomínek*. Praha, 1946.

⁴ BLÁHA, František. *Medicina na scestí*. 2. vydání. Praha, 1947.

⁵ KROUPA, Vlastimil. *Koncentrační tábory třetí říše: Dachau, Mauthausen*. Praha, 1986.

⁶ MOULIS, Miloslav (ed.). *Češi v nacistických koncentračních táborech, káznících a věznicích*. Praha, 1996.

⁷ SOFSKY, Wolfgang. *Řád teroru: koncentrační tábor*. Praha, 2006. ISBN 80-7203-818-4

⁸ například SPOERER, Mark. *Nucené práce pod hákovým křížem: Zahraniční civilní pracovníci, váleční zajatci a vězni ve třetí říši a v obsazené Evropě v letech 1939-1945*. Praha, 2005. ISBN 80-7203-708-0

⁹ BURLEIGH, Michael. *Třetí říše: nové dějiny*. Praha, 2008.

¹⁰ již zmíněný SOFSKY, Wolfgang. *Řád teroru: koncentrační tábor*. Praha, 2006. ISBN 80-7203-818-4, SPOERER, Mark. *Nucené práce pod hákovým křížem: Zahraniční civilní pracovníci, váleční zajatci a vězni ve třetí říši a v obsazené Evropě v letech 1939-1945*. Praha, 2005. ISBN 80-7203-708-0, a mnoho dalších.

¹¹ například KROUPOVÁ, Libuše. *Svědectví z Dachau*. In *Časopis národního muzea* 166, 1997, č. 1-2, s. 30-33. Nebo několik prací v MOULIS, Miloslav (ed.). *Češi v nacistických koncentračních táborech, káznících a věznicích*. Praha, 1996

¹² ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau*. Praha, 2003. ISBN 80-7185-536-7

zmíněných autorů a tudíž je v nich to, co již stihli vydat v podobě memoárové literatury. Nebo zadruhé, informace z těchto fondů do svých studií zapracovali autoři, které budu citovat, a proto mě tyto fondy nepřinesly žádné nové informace.

3. Situace v roce 1933

Poté, co se roku 1933 zmocnil v Německu moci Adolf Hitler a jeho strana NSDAP, rozběhl se po celé zemi koloběh zatýkání a pronásledování politických protivníků a odpůrců nacismu. Jako příznačnou jiskru, která zažehla tento teror, lze označit požár Říšského sněmu 27. února 1933. O den později bylo vydáno Nařízení na ochranu národa a státu, které zrušilo prakticky všechny svobody obsažené ve výmarské ústavě.¹³ První koncentrační tábory nebyly zakládány organizovaně novou vládou, ale o jejich založení se zasloužily místní buňky NSDAP spolu s jednotkami SA a SS.¹⁴ Tyto provizorní tábory byly označovány jako tzv. divoké koncentrační tábory. Celá Třetí říše byla postavena na shromažďování moci nejvyšších představitelů státu, na vyhledávání potenciálních nepřátel státu, díky čemuž se maskovaly problémy s ekonomikou, stejně tak i na principu konkurence, ať už mezi jednotkami SA a SS, jednotlivými úřady a buňkami NSDAP, nebo i mezi úřady navzájem. Proto nikoho nepřekvapí, že konkurence mezi institucemi se projevovala i ve fungování prvních táborů. Správa táborů totiž v mnoha případech podléhala jednotkám SA nebo SS a s vězni se mohlo nakládat tak, jak uznali za vhodné jejich vězňitelé.¹⁵

V Bavorsku byla situace jiná, žádná takováto konkurence zde neexistovala a tábor v Dachau od počátku podléhal dozoru státu. To se stalo právě i díky výše zmíněnému shromažďování moci v rukou politických prominentů. 9. března se stal říšský vůdce SS Heinrich Himmler prezidentem policie v Mnichově a od 1. dubna také šéfem politické policie pro Bavorsko.¹⁶ Stalo se tedy, že Himmler ovládal jak instituci, která lidi do Dachau posílala,

¹³ SOFSKY, Wolfgang. *Řád teroru: koncentrační tábor*. Praha, 2006, s. 40. ISBN 80-7203-818-

4

¹⁴ Tamtéž, s. 41.

¹⁵ Tamtéž, s. 41. Pro srovnání ZÁMEČNÍK, Stanislav. *Systém německých koncentračních táborů*. In MOULIS, Miloslav (ed.). *Češi v nacistických koncentračních táborech, káznících a věznicích*. Praha, 1996, s. 9-16.

¹⁶ Tamtéž, s. 41.

tak i úřad policie, jehož jednotky v Dachau hlídaly.¹⁷ Vzhledem ke svému postavení si Himmler mohl dovolit odmítat zásahy bavorské justice o omezování dalšího počtu vězňů.¹⁸

4. Koncentrační tábor Dachau od založení do roku 1939

Koncentrační tábor v Dachau patřil k jednomu z nejstarších oficiálních táborů, zřízených na území Německa. Ještě před ním vznikaly tábory Oranienburg, Lugau, Plaue. Rozdíl byl v tom, že tyto tábory byly zřízeny jen jako provizorní zařízení.¹⁹ Naproti tomu tábor Dachau vznikl s tím účelem, že to bude stálé zařízení pro Bavorsko.²⁰ Vznikl 22. 3. 1933, informaci o jeho vzniku přinesly den předem noviny Münchner neueste Nachrichten na základě tiskové konference, kterou 20. března uspořádal právě Himmler.²¹ K ubytování vězňů posloužily objekty bývalé továrny, která za první světové války fungovala jako továrna na výrobu munice.²² Objekty se nacházely 3 kilometry od malého městečka Dachau. Jednalo se o nehostinnou močálovou krajinu v nadmořské výšce přes 500 metrů nad mořem. Himmler počítal s tím, že objekt pojme 5000 vězňů.²³ Tyto první transporty se měly postarat o zkulturnění bažinaté krajiny a o výstavbu nového komplexu tábora s bunkrem, kasárnami, bloky pro vězně, různými dílnami a plantážemi. Navzdory Himmlerovu plánu se počet uvězněných pohyboval v období června 1933 do listopadu 1934 v rozmezí 2700 a 1700 vězňů.²⁴

Prvním velitelem tábora v Dachau byl jmenován SS-Hauptsturmführer Hilmar Wäckerle. Do tábora prý přicházel vždy s býkovcem a vězňům tak nastaly krušné časy. Ještě před nástupem Wäckerleho a jednotky SS totiž v Dachau vězně hlídala státní policie, která se k uvězněným chovala alespoň trochu korektně.²⁵ Jedním z prvních opatření velitele SS bylo zřízení táborové věznice, kterému se říkalo bunkr. První půl rok k tomu sloužily přebudované záchody a k výstavbě nového bunkru došlo na konci léta 1933. Wäckerle ale hlavně

¹⁷ Tamtéž, s. 41.

¹⁸ BREITMAN, Richard. *Architekt „konečného řešení“: Himmler a vyvraždění evropských Židů*. Praha, 2004, s. 49. ISBN 80-7203-629-7

¹⁹ DROBISCH, Klaus – WIELAND, Gunther. *System der NS-Konzentrationslager*. Berlin, 1993, s. 73-75. ISBN-10: 3050008237

²⁰ ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau*. Praha, 2003, s. 18. ISBN 80-7185-536-7

²¹ KROUPA, Vlastimil. *Koncentrační tábory třetí říše: Dachau, Mauthausen*. Praha, 1986, s. 11.

²² Tamtéž, s. 11.

²³ DISTEL, Barbara - BENZ, Wolfgang. *Der Ort des Terrors: Geschichte der nationsozialistischen Konzentrationlager, Band 2- Frühe Lager, Dachau, Emslandlager*. Leinen, 2005, s. 233. ISBN-10: 3406529623

²⁴ SOFSKY, Wolfgang. *Řád teroru: koncentrační tábor*. Praha, 2006, s. 41. ISBN 80-7203-818-4

²⁵ ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau*. Praha, 2003, s. 20. ISBN 80-7185-536-7

vypracoval předpisy pro chod tábora, tzv. „Zvláštní ustanovení“, které obsahovaly 18 paragrafů. Na základě těchto předpisů mělo v Dachau platit jakési výjimečné stanné právo s tvrdým uplatňováním trestu smrti. Velitel tábora měl mít soudní pravomoc. Tyto předpisy svědčí o snaze SS vymanit se z vměšování státní justice do vnitřního chodu tábora. Měl vzniknout jakýsi stát ve státě s vlastními zákony.²⁶ Tehdy se to ale nepodařilo Himmlerovi prosadit, neboť v první polovině roku 1933 se v nové Třetí říši ještě jakýmsi zvráceným způsobem udržoval alespoň náznak spravedlnosti, což dokazuje to, že Wäckerle byl spolu s dalšími důstojníky působícími v Dachau obviněn z vražd spáchaných v táboře.²⁷

Ironií osudu byl novým velitelem tábora zvolen 26. června SS-oberführer Theodor Eicke.²⁸ Tento fanatický nacist zavedl nové předpisy pro koncentrační tábory, které vešly v platnost 1. října 1933 pod názvem „Disciplinární a trestní řád pro vězeňský tábor“.²⁹ Tento dokument již neobsahoval formulace, které by bylo možno napadnout z přisvojování pravomocí vlády nebo justice. Himmler tak pomocí Eickeho dosáhl svého, tyto nové předpisy neobsahovaly ani zmínku o výjimečném stavu nebo o soudních pravomocech. Všechno se v tomto dokumentu prezentovalo jako vnitřní kázeňská pravomoc táborového velitele, který se měl za provádění předpisů tábora zodpovídat veliteli politické policie. Nebyla zde ani zmínka o samotném trestu smrti jako výsledku soudního rozhodnutí velitele tábora, ten byl nahrazen frázemi o sankcích za provinění vězně vůči táborovým předpisům. Jednalo se tedy čistě o příklady porušení řádu, které se trestaly smrtí. Vězeň tak mohl být na místě zastřelen za vzpuru, za politické pobuřování, nebo za pokus o útěk.³⁰ Eicke tak vytvořil dokument, který sankcionoval vraždy a týrání vězňů jako vnitřní politickou záležitost NSDAP a její ozbrojené složky SS.

K datu 1. října 1933 byly rovněž vydány i „Služební předpisy pro doprovodné strážce a střežení vězňů“. Tento dokument ukládal povinnosti strážím. Strážce například mohly začít bez varování střílet na vězně při pokusu o útěk nebo vzpuru.³¹ Varovná střelba do vzduchu byla výslovně zakázána. Řád dále stanovoval podobu provádění apelu, znění rozkazů, provádění kontroly a další. Je pozoruhodné, že je zde také paragraf o tom, že vězňové nemají být týráni

²⁶ Tamtéž, s. 29.

²⁷ O tom, že spravedlnost se v Německu neudržela dlouho, svědčí fakt, že Wäckerle spolu s dalšími byl v srpnu roku 1933 zproštěn viny, ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau*. Praha, 2003, s. 30-31. ISBN 80-7185-536-7

²⁸ Tamtéž, s. 31.

²⁹ Tamtéž, s. 32.

³⁰ Tamtéž, s. 32.

³¹ V praxi to znamenalo, že pokud se chtěli zbavit nepohodlného vězně, cíleně ho poslali za vymezenou táborovou hranici nebo ho odvedli stranou od ostatních vězňů a následně ho zastřelili a jako důvod byla uvedena sebeobrana či pokus o útěk. ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau*. Praha, 2003, s. 32-33. ISBN 80-7185-536-7

ani šikanováni. Je jasné, že v praxi to nebylo příliš uplatňováno, šlo spíše o to, aby mrtví nevykazovali známky mučení. Tyto předpisy, které Eicke vypracoval a do praxe uvedl na podzim roku 1933, byly instalovány do všech stávajících i nově vznikajících táborů a platily s menšími obměnami až do konce války.³² Himmler pověřil Eickeho rovněž i reorganizací a rozšířením systému tábora. Tímto pověřením tak byla nastartována zásadní změna funkce koncentračních táborů jako takových. Postupně se tedy koncentrační tábory přeměnily z časově omezených nástrojů represe proti politickým odpůrcům na zařízení trvalého charakteru, kam byli posíláni všichni, kteří v budoucnu dostali označení jako odpůrci, ať už se jednalo o Cikány, Svědky Jehovovy, Židy, homosexuály a mnoho dalších.³³

Eicke nechal vyměnit velitele, ze Všeobecné SS (Allgemeine SS) zrušil strážní svazy (SS-Wachverbände) a tyto následně sloučil do strážních svazů umístěných v kasárnách, nacházejících se v těsné blízkosti jednotlivých táborů.³⁴ Také zrušil zbylé vazební věznice a vězně umístil do stálých táborů. Těch bylo počátkem léta 1935 celkem šest.³⁵ Všem jim Theodor Eicke velel, nebyl jen velitelem tábora v Dachau, stal se i šéfem nového dozorčího úřadu, tzv. Inspekce koncentračních táborů (Inspektion der Konzentrationslager) a současně působil jako šéf svazů SS Smrtihlav (Totenkopf). V praxi tak docházelo k jevu, který jsem již naznačil výše. Zatímco jako inspektor koncentračních táborů podléhal Heydrichově gestapu, jako šéf svazů SS Totenkopf podléhal pouze Hlavnímu úřadu SS (SS-Hauptamt). To znamenalo jediné – v případě konfliktu s Heydrichem, se kterým byl Eicke velký rival, ho mohl Eicke obejít a jít přímo za Himmlerem.³⁶ Za zmínku stojí fakt, že gestapo si ve všech koncentračních táborech drželo politické oddělení (Politische Abteilung) a hodně příslušníků táborových SS to neslo s nelibostí. Mnohdy se proto stávalo, že docházelo ke střetům velitelů táborů, Dachau nevyjímaje, s místními úředníky gestapa a Kriminální policie (Kriminalpolizei, neboli Kripo).³⁷

Theodor Eicke se také postaral o vnitřní reorganizaci táborů SS. Zmiňuji se o tom v souvislosti s Dachau proto, že Eicke působil primárně právě tam a zásady zavedené

³² Nové tábory byly budovány od roku 1936 a zůstaly v provozu až do konce války, mezi nejznámější patří Sachsenhausen (1936), Buchenwald (1937), Flossenbürg (1938), ženský tábor Ravensbrück (1939) nebo po obsazení Rakouska vzniklý Mauthausen. Ze starých táborů, vzniklých v průběhu roku 1933 zůstal jen tábor v Dachau. SOFSKY, Wolfgang. *Řád teroru: koncentrační tábor*. Praha, 2006, s. 44. ISBN 80-7203-818-4

³³ Tamtéž, s. 42.

³⁴ Tyto speciální jednotky SS se jmenovaly Smrtihlav (Totenkopf) a staraly se o ostrahu koncentračních táborů. BREITMAN, Richard. *Architekt „konečného řešení“: Himmler a vyvraždění evropských Židů*. Praha, 2004, s. 51. ISBN 80-7203-629-7

³⁵ Kromě Dachau k těmto šesti táborům patřil ještě Esterwegen, Lichtenburg, Sachsenburg, Moringen a Dům Columbia v Berlíně-Tempelhofu. SOFSKY, Wolfgang. *Řád teroru: koncentrační tábor*. Praha, 2006, s. 42. ISBN 80-7203-818-4

³⁶ Tamtéž, s. 43.

³⁷ Tamtéž, s. 43-44.

v Dachau se následně aplikovaly na ostatní tábory. Velitelství se členilo na sedm oddělení. Konsolidace proběhla v letech 1933 – 1936 a vedla k určité formalizaci táborové správy. Došlo k určitému rozdělení práce a kompetencí, které zůstalo směřodatné až do pádu Třetí říše. Dachau se v této době stalo důležitým vzdělávacím střediskem táborové SS, kde začínala kariéra mnohých jejích vůdců, kteří přenášeli „Eickeho školu“ do jiných táborů.³⁸ To v Dachau vznikla klasifikace vězňů a práce jako prostředek k týrání.

Po vypracování všech předpisů a po následném jmenování inspektorem koncentračních táborů zůstal Eicke ještě nějakou dobu v Dachau jako titulární velitel. V jeho nepřítomnosti funkci velitele tábora vykonával velitel strážního mužstva Michael Lippert nebo Schutzhaftlagerführer Günther Tamaschke. 6. prosince 1934 Himmler jmenoval novým táborovým komandantem SS-Oberführera Alexandra Reintera, ten však do Dachau ani nenastoupil a byl záhy odvolán pro nevhodné chování na bývalém pracovišti.³⁹ Proto byl 10. prosince 1934 jmenován nový lagerkomandant SS-Oberführer Heinrich Deubel, který v Dachau působil do 1. dubna 1936. Tento byl vojákem z povolání a dokonce jedním z nejstarších členů SS (již od roku 1926). Bývalými vězni byl označován jako nevýrazný a mírný velitel.⁴⁰ I díky tomu se lze domnívat, že byl po Eickeho inspekci nahrazen SS-Oberführerem Hansem Loritzem, který se pro svou krutou povahu osvědčil již v koncentračním táboře v Esterwegenu. Nejblíží Deubelovy spolupracovníky nechal odstranit a dosadil si tam své lidi. Za Hanse Loritze nastaly změny, například bylo zavedeno pruhované oblečení pro vězně a upravilo se označení vězňů (viz níže), stejně tak se změnilo pojmenování vězeňských ubikací na bloky (Blöcke) a štuby (Stuben).⁴¹

5. Táborová zařízení

Od svého založení dostal tábor velkých změn, zatímco v roce 1933 byli vězni posíláni do staré polorozpadlé továrny, v roce 1945 se jednalo o organizovaný táborový komplex s dobrou infrastrukturou, který na půdorys původního tábora navazoval jen částečně. Zpočátku tedy byli vězni ubytováni v betonových bunkrech na střelivo a v bývalých stájích.

³⁸ TUCHEL, Johannes. Registrace, týrání, exekuce: „politická oddělení“ v koncentračních táborech. In PAUL, Gerhard – MALLMANN, Klaus-Michael (edd.). *Gestapo za druhé světové války*. Praha, 2010, s. 147-174; cit. s. 147-149. ISBN 978-80-200-1856-4

³⁹ Alexander Reiner, původem zubní lékař, působil jako vůdce XXVI. úseku SS v Danzigu. ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau*. Praha, 2003, s. 67. ISBN 80-7185-536-7

⁴⁰ Tamtéž, s. 67-68.

⁴¹ Tamtéž, s. 69.

Prostranství tzv. Appelplatzu bylo na začátku fungování tábora značně nerovné a stály na něm bunkry, které byly v dalších třech letech strženy.⁴²

Na začátku roku 1937 se začalo se stavbou nového tábora. Vzhledem k přípravám války se najelo na maximální tempo bez ohledu na pracovní dobu, soboty a neděle. Hlavně při zemních a demoličních pracích bylo s vězni zacházeno jako s otroky. Při rozbíjení betonových budov byly hlavními nástroji lopata, krumpáč a malý sekáček s kladivem. Suť se následně odvážela pomocí lidských spřežení. Tábor byl dokončen zhruba rok a půl od zahájení přestavby. Nový tábor měl rozměry 583x278 metrů.⁴³

Mimo zdi tábora se nacházela obytná čtvrť pro rodiny příslušníků SS, tvořená Eickeplatzem a SS-strasse. Dále před vstupem do tábora stála budova politického oddělení s menším prostranstvím, kde se shromažďovali nově příchozí (viz níže). Do vlastního tábora se vcházelo bránou ve strážnici, tzv. Jourhaus. Po projití bránou, na které bylo pověstné „Arbeit macht frei“ se nacházel rozlehlý Appelplatz, který byl na jedné straně ohraničen velkou hospodářskou budovou, sloužící jako kuchyně, prádelna, zásobárna, stejně tak jako sklad civilních svršků vězňů a koupelna. Za touto budovou byl již zmíněný bunkr, sloužící jako táborová věznice, ve které se nacházelo 136 cel. Cela byla malá úzká místnost bez oken, s nerovnou podlahou vydlážděnou kameny a místo postele sloužil cementový blok.⁴⁴ U bunkru se na malém dvoře zpočátku konaly popravy. Ty se v pozdějším období přesunuly přímo před krematorium.⁴⁵ Na druhé straně Appelplatzu se nacházelo ve dvou řadách celkem 34 dlouhých nízkých budov, sloužící jako ubytovny pro vězně. Cesta mezi těmito budovami, mezi vězni nazývanými baráky, nebo ještě častěji bloky, se nazývala Lagerstrasse. Tato cesta byla lemována vysokými topoly, jedinými stromy v táboře. Za baráky tábor končil zahradnictvím, chovnou farmou angorských králíků a dezinfekční stanicí.

Před útekem byl tábor zajištěn hlubokým betonovým příkopem, širokými drátěnými přepážkami, vysokým plotem, nabitým elektrickým proudem a v noci nepřetržitě osvětlovaným a zdí kolem dokola, nahoře opět s ostnatými dráty. Před příkopem byl 3 metry široký pruh nazývaný jako neutrální zóna. Po vstupu do této zóny zahájily strážce palbu, aniž by dopředu vězně varovaly. Podél plotů se nacházeli strážní věže, osazené těžkými kulomety.⁴⁶

⁴² TYLLER, Rudolf. Dachau: Trocha historie. In FALTUS, Emanuel (ed.). *Almanach Dachau: Kytice událostí a vzpomínek*. Praha, 1946, s. 11-14, cit. s. 11-12.

⁴³ ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau*. Praha, 2003, s. 70. ISBN 80-7185-536-7

⁴⁴ Tamtéž, s. 25.

⁴⁵ TYLLER, Rudolf. Dachau: Trocha historie. In FALTUS, Emanuel (ed.). *Almanach Dachau: Kytice událostí a vzpomínek*. Praha, 1946, s. 11-14, cit. s. 12.

⁴⁶ Tamtéž, s. 13.

První barák po levé straně sloužil jako kantýna, ovšem jídlo se v něm dalo koupit jen do začátku války. Podle výpovědí českých pamětníků však na jídlo stejně nebyly peníze.⁴⁷ Navíc po vypuknutí války se do kantýny dostávalo jen podřadné zboží jako prášek na zuby a další zbytečnosti.⁴⁸ Časem se mezi zbožím objevily i cigarety, nakradené ve Francii a tehdejší Jugoslávii. Za kantýnou se v druhém baráku nacházel Arbeitseinsatz, jakýsi lágrový pracovní úřad, dále na tomto bloku byla knihovna, ševcovská dílna a místnost kde byli ubytováni čestní vězni, tzv. Ehrenhäftlinci. Tito vězňové zastávali důležitá místa ve správě tábora, a jelikož za ně nebylo náhrady, byli v táboře drženi i přesto, že je Gestapo dávno propustilo.⁴⁹ Další bloky na levé straně Lagerstrasse sloužily již jen jako vězeňské ubikace. Po pravé straně sloužily první dva bloky jako táborová nemocnice, tzv. revír. Revír se v průběhu války rozšířil na další bloky podle toho, jak přibývalo nemocných a práceneschopných vězňů, neboť jak ještě později ukáží, Dachau ke konci války sloužilo jako konečné místo tzv. invalidních transportů. Jelikož hrála nemocnice velkou roli v životě vězňů, věnuji jí samostatnou kapitolu. Za revírem byly bloky trestní kompanie, kde se nacházeli lidé předem určení Gestapem. Šlo zejména o Židy a vězně, kteří sem byli z jiných bloků posíláni za trest. Tato, německy Strafkompagnie, neznala neděle, měla ztřešnou delší pracovní dobu, menší porce jídla a vykazovala největším počtem mrtvých.⁵⁰ Tyto bloky byly přísně odděleny od ostatních a vězňově nesměli psát domů. Strafkompagnii přežilo nemnoho Čechů, mezi nimi např. E. F. Burian, generál Stanovský nebo akademický malíř Häring.⁵¹

Za bloky Strafkompagnie se nacházely bloky karantény, kam byli umístováni nově příchozí vězni, než se dostali na bloky podle národností. Co se týče samotných bloků, byly to přízemní budovy, zděné s podlahou z betonu a lepenkovou střešou.⁵² Rozdělovaly se na čtyři oddělení, tzv. štuby, které měly místnosti na denní pobyt (Wohnraum) a ložnici (Schlafraum). Obytná místnost měla rozměry 10x9 metrů a byla vybavena úzkými skříňkami, stoličkami a deseti stoly. Uprostřed stála kachlová kamna. Ve skřínce měl vězeň hliníkovou jídelní misku, talíř, hrnek, příbor, modrý kostkovaný ručník a kartáč na boty. V místnosti sloužící na spaní byly tříposchodové palandy se slamníky, slámou vycpanými polštáři a dvěma příkrývkami.⁵³ Vždy dvě štuby dohromady měly společnou umývárnu, záchody a malou chodbu. Každá

⁴⁷ LOUBAL, František. *Lidé beze jména*. Brno, 1945, s. 44.

⁴⁸ V kantýně se paradoxně objevovali i hřebeny, přestože všichni vězni se pravidelně stříhali dohola. ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau*. Praha, 2003, s. 119. ISBN 80-7185-536-7

⁴⁹ TYLLER, Rudolf. Dachau: Trocha historie. In FALTUS, Emanuel (ed.). *Almanach Dachau: Kytice událostí a vzpomínek*. Praha, 1946, s. 11-14, cit. s. 13.

⁵⁰ Tamtéž, s. 14.

⁵¹ Tamtéž, s. 14.

⁵² ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau*. Praha, 2003, s. 41. ISBN 80-7185-536-7

⁵³ Tamtéž, s. 70.

štuba měla svého velitele z řad vězňů, Stubenältestra, ve vězeňském žargonu nazývaného štuban nebo štubák, kteří se dále zodpovídali velitelům bloků, příznačně Blockältestrům, také z řad vězňů. Ovšem Blockältestři byli nejčastěji z řad německých politických vězňů a dle výpovědí mnoha pamětníků to byli právě oni, kdo rozhodovali o dalších osudech nejen českých vězňů.

6. Přijmutí vězně

Vězňové se do tábora dostávali různými způsoby. Jednak vězeňskými autobusy, dále auty, pokud šlo o vysoce postavené pohlaváry z řad SS nebo NSDAP. Ovšem nejvíce využívanou dopravou byl vlak. Cílovou stanicí bylo nádraží v městečku Dachau, odkud museli přeseďat buď do dobytčích vozů táborové lokálky, hlavně při větších transpotech, nebo se do tábora dostali na korbách nákladních vozů.⁵⁴ Po příjezdu k táboru se vězňové dostali na shromaždiště před nízkou politickou budovou, která se nacházela vpravo od vchodu do samotného vězeňského tábora. Na nováčky čekala posádka SS, která vězně přepočítala, poučila je, kde se nachází, a že za každý pokus o útěk čeká vězně okamžitý trest smrti.⁵⁵ Toto přijetí ovšem nebylo pravidlem, často se stávalo, že jednotky SS nově příchozí vězně ztloukly, zpravidla jednalo-li se o Židy. Avšak výjimkou nebylo ani to, že si sotva dvacetiletí mladíci s umrlčí lebkou na čepici a na límci vzali do parády obyčejné politické vězně, kněze a další.⁵⁶

Po tomto přijímacím „ceremoniálu“ nastoupili vězni do řady, dvojřady nebo trojřady podle počtu v transportu, se svými zavazadly. Byla to další součást přijímacího řízení do tábora, nováčci takto stáli několik hodin, mnohé výpovědi českých vězňů dokládají, že museli stát třeba celou noc.⁵⁷ Toto stání v pozoru na shromaždišti pod věží s těžkými kulometry a vedle vysokého ostnatého drátu nabitého elektřinou mělo zajisté vyvolat v nově příchozích vězňích strach z toho, co je v táboře čeká. Po hodinách čekání byli tito nováčci voláni do politické budovy. Zde byli podrobeni stručnému výslechu nebo vyplnili dotazníky, byli ofotografováni, vzaty jim otisky prstů a odvedeni přes Jourhaus na Appellplatz.⁵⁸ Zde se slova ujal Schutzhaftlagerführer a vězně přivítal projevem, který míval různá témata, podle toho,

⁵⁴ LOUBAL, František. *Lidé beze jména*. Brno, 1945, s. 34. Pro srovnání KOCH, Valerian Valtr. *Půjďte s námi: vzpomínky vězněného novináře*. Brno, 1946, s. 67-71.

⁵⁵ Tamtéž, s. 34.

⁵⁶ ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau*. Praha, 2003, s. 110. ISBN 80-7185-536-7

⁵⁷ LOUBAL, František. *Lidé beze jména*. Brno, 1945, s. 35.

⁵⁸ BLÁHA, František. *Medicina na scesti*. 2. vydání. Praha, 1947, s. 18.

kdo právě velel.⁵⁹ Projev však vždy obsahoval nejdůležitější pasáže Eickeho táborového řádu, který jsem blíže popsal výše.

Po „uvítání“ byli nováčci odvedeni do tzv. Schubraumů, kde museli odevzdat vše, co je pojilo s jejich civilním životem. Byli znovu zapsáni a museli si svléct vše, co měli na sobě, včetně spodního prádla. Dále museli odevzdat veškerá zavazadla a předměty, které měli u sebe. Tyto předměty, včetně oblečení, se ukládali do papírových pytlů k uschování pro případ propuštění. Jak ovšem ve svých pamětech píše František Bláha, bylo veřejným tajemstvím, že veškeré šperky si rozebrali příslušníci SS a další věci, které měly cenu, se dostávaly do výměnného obchodu v táboře.⁶⁰

Takto obraní a nazi lidé pak stáli znovu seřazeni, bez ohledu na to, jaká byla roční doba a počasí, před koupelnami. Nejprve je odvedli do místnosti holičů, kde jim ostříhali vlasy, vousy a veškeré ochlupení, které měli na těle. Pak je čekala horká sprcha a dezinfekce. Ta spočívala v tom, že vězně ponořili do kádě s vodou a koncentrovanou dezinfekční tekutinou.⁶¹ I při velkých transportech o několika tisících lidech namáčeli nové vězně do kádě se stále stejnou tekutinou.⁶² V pozdějších letech, kdy se do Dachau dostávali i invalidní transporty z jiných táborů, byly vězňům v koupelně snímány jejich obvazy a nemoci se zapisovaly, neboť docházelo k třídění vězňů na invalidy a praceschopné.⁶³

Po osprchování a vylouhování vězňů v dezinfekci přišel na řadu přiděl oblečení. Vězňové přicházeli ke stolům, kde jim další vězňové k tomu určené vydávali jednotlivé kusy ošacení.⁶⁴ Zatímco invalidé dostávali pouze spodky a košili, praceschopní dostávali ke spodnímu prádlu ještě pověstné pruhované kalhoty, kabáty, erární ponožky a dřeváky, popřípadě jinou pracovní obuv. V těchto výdejnách oblečení nedocházelo k přeměrování a vězňové tak dostávali kusy oblečení tak, jak šli za sebou, nehledě na to, že oblečení bylo značně seprané a záplatované. Hlavně silní jedinci se do oblečení sotva vešli, mnohým vyšším zase neseseděla délka kalhot a rukávů na kabátcích. Tímto vymizely rozdíly mezi nově přichozími, které byly dány oblečením.

Krátce po oblečení byli noví vězni odvedeni na revír, tj. do táborové nemocnice. Před bránou revíru se však museli znovu vysvléknout a nazi čekali, než je pustí do tzv. revírní registratury. Tam s vězni sepsali jejich zdravotní životopis, byli zváženi, změřeni a

⁵⁹ ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau*. Praha, 2003, s. 111. ISBN 80-7185-536-7

⁶⁰ BLÁHA, František. *Medicina na scestí*. 2. vydání. Praha, 1947, s. 19.

⁶¹ Tamtéž, s. 19.

⁶² Pro srovnání, Zámečník nepíše nic o kádích s tekutinou, ale o tom, že byli jakousi pálivou dezinfekcí pouze natřeni. ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau*. Praha, 2003, s. 111. ISBN 80-7185-536-7

⁶³ BLÁHA, František. *Medicina na scestí*. 2. vydání. Praha, 1947, s. 19.

⁶⁴ Bláha píše o tom, že některé transporty musely na oblečení čekat po koupeli nazi na Appelplatzu i několik hodin. Tamtéž, s. 19.

v pozdějších letech i zrentgenování.⁶⁵ Přestože se nacházeli v nemocnici, nikdy nebyli nováčci vyšetřeni. Možná i proto, že tyto lidi neměl na starost nikdy odborný lékař, ale zpravidla tzv. revírkápo, tedy hlavní vedoucí nemocnice z řad německých vězňů.⁶⁶

Poté co byli vězni umyti, oblečeni a přezkoumáni v nemocnici, dostali se již do samotného vězeňského bloku. Nutno ovšem dodat, že takto to fungovalo do prvních měsíců roku 1941. Pak byl zřízen blok nově příchozích, kam byli noví vězňové na pár týdnů umístěni. Než se tedy dostanu k popisu toho, jak to chodilo na klasických pracovních blocích, popíšu fungování a chod bloku nově příchozích. Tento blok fungoval jako jakási vychovatelná nového vězně koncentračního tábora a byl od ostatních bloků oddělen ostnatým drátem a hlídka přísně dbala na to, aby nedošlo ke styku se starými vězni tábora. Způsob života na tomto bloku byl jakýmsi vystupňováním a koncentrací všech táborových zařízení a měl vězně připravit na hrůzy, které ho čekají v samotném táboře.⁶⁷ Zvláště Židé, vězňové s označením R. U. (Rückkehr unerwünscht – návrat nežádoucí) nebo N. N. (Nacht und Nebel – noc a mlha)⁶⁸ měli po pobytu na tomto Zugangsblocku jasno o tom, jaký bude jejich další osud a mnoho z nich se již dále nedostalo. Vězňové na tomto bloku byli zasvěcováni do všech táborových zvyklostí. Učili se kázeňskému řádu, pořádku, na který se dbalo více než kde jinde, SS-šaržím kvůli správnému oslovení a hlášení, neboť v případě omylu se vězňovi jednalo o holý život. Dále se zde vězňové drilovali v hromadném zpěvu německých pochodových písní, běhat a společně cvičit za každého počasí na Appelplatzu a hlavně po dlouhé hodiny o hladu stát v řadě a čekat.⁶⁹ Takto „vycvičení“ vězni byli po pár týdnech posláni na pracovní bloky.

Po všech těchto strastiplných zážitcích přišli noví vězni na jim určený blok. Na české vězně čekal blok 19, ovšem Češi židovského vyznání museli spolu s ostatními Židy, nehledě na státní příslušnost, do jiného bloku. To samé lze říci i o duchovních, kteří byli posíláni také jinam. Na bloku čekalo vězně další rozčarování. Většinou do Dachau přišli z Terezína, Brna, pražské Pankráce či jiných sběrných táborů a hromadných vazebních cel, kde byla striktně dána hranice mezi vězněm a věznitelem. Vězňové byli téměř výhradně občané bývalé Československé republiky a ať už mezi nimi byl rozdíl politické příslušnosti nebo

⁶⁵ Pro srovnání, Fr. Loubal, který přišel do Dachau spolu s velkým transportem českých vězňů v roce 1939, psal, že měření a vážení vězňů probíhalo již po osprchování v koupelně. LOUBAL, František. *Lidé beze jména*. Brno, 1945, s. 38.

⁶⁶ ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau*. Praha, 2003, s. 112. ISBN 80-7185-536-7

⁶⁷ BLÁHA, František. *Medicina na scestí*. 2. vydání. Praha, 1947, s. 19.

⁶⁸ Tento výraz označoval ty, kteří měli v táboře zmizet, a nikdo o nich nesměl vědět. Nesměli psát domů, museli být neustále uvnitř tábora, tzn., že nebyli v pracovních komandech, pracujících mimo tábor. Ani nebyli posíláni jinam a nakonec je čekala likvidace. Tamtéž, s. 20.

⁶⁹ Tamtéž, s. 22.

náboženského vyznání, v těchto vazebních celách nebo sběrných táborech si vzájemně vycházeli vstříc. To samé očekávali i v Dachau. Mysleli si, že ve vězeňském kolektivu bude vše snazší. Na blocích ale tvrdou rukou vládli výše zmínění blockältestři a stubenältestři, kteří ač byli z řad vězňů, tvrdě prosazovali táborový řád a šikanovali všechny ostatní vězně jiných národností než německých (viz níže).

7. Klasifikace vězňů

V roce 1936 byl v táborech zaveden nový systém kategorií, kterými se označovaly skupiny vězňů.⁷⁰ Došlo k tomu proto, aby vězeňská služba věděla, jak s daným vězněm nakládat. Jednalo se o jakási stigmata, která měl každý vězeň našítá na svém vězeňském obleku, a sice na levé straně prsou a na pravé nohavici pod jejich táborovými čísly. Jako rozlišení bylo použito barevných trojúhelníků. Kriminálníci dostali zelený, „asociální osoby“ černý, sexuálně úchylní včetně homosexuálů růžový, emigranti modrý a Cikáni nejprve hnědý, později stejně jako asociálové černý trojúhelník.⁷¹ Političní vězňové zůstávali zprvu bez označení, jednalo se totiž o základní kategorii, ovšem na konci roku 1937 byl i pro ně zaveden trojúhelníkový systém označení, dostali barvu červenou. Po vypuknutí války se do Dachau a ostatních táborů dostávalo velké množství cizinců, kteří byli vedeni jako političtí, a proto měli na červeném trojúhelníku počáteční písmeno své národnosti. Židé nosili šesticípou Davidovu hvězdu. Přibyli pak ještě váleční sabotéři, kteří nosili označení K (Kriegssaboteur). Další nelichotivé označení měli zajisté vězni, kteří měli na zádech a na prsou červenobílý terč, jednalo se o podezřelé z útěku a znamenalo to, že jakmile se takový člověk jen přiblížil k trestnímu pásnu, byl okamžitě zastřelen.⁷² Vězni z tajných transportů byli označeni širokým červeným pruhem, křížem na zádech a vlevo i vpravo od něj značkou N. N. (viz poznámka č. 32) Podle všech těchto znaků mohl každý ihned poznat, ke které vězeňské kastě člověk patří. Tato označení však nebyla až tolik nástrojem poznávacím, jako spíše nástrojem moci, který sloužil hlavně k diskriminaci.⁷³

⁷⁰ Před rokem 1936 byli vězňové označováni barevnými kolečky a pruhy. ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau*. Praha, 2003, s. 68-69. ISBN 80-7185-536-7

⁷¹ SOFSKY, Wolfgang. *Řád teroru: koncentrační tábor*. Praha, 2006, s. 128. ISBN 80-7203-818-4

⁷² LOUBAL, František. *Lidé beze jména*. Brno, 1945, s. 49; kromě toho čekal na podezřelé z útěku výprask 50 ran býkovcem, 42 dní v bunkru v tzv. temnici, která byla bez oken a po propuštění na takto podezřelé vězně čekala ta nejtěžší táborová práce, ULC, Josef. *Dachauská táborová hudba*. In FALTUS, Emanuel (ed.). *Almanach Dachau: Kytice událostí a vzpomínek*. Praha, 1946, s. 69-79, cit. s. 72.

⁷³ SOFSKY, Wolfgang. *Řád teroru: koncentrační tábor*. Praha, 2006, s. 128. ISBN 80-7203-818-4

8. Táborová hierarchie

Klasifikace vězňů podle barevných označení vedla k táborové hierarchii. Ta byla sestavena na základě několika faktorů. Tím nejzásadnějším faktorem byl v Německu propagovaný názor o rasovém rozdělení společnosti na árijce a „podlidi“. K lidské společnosti tedy nebyli počítáni Cikáni, Židi a příslušníci východních Slovanů. Tito stáli nejnižší v žebříčku a jejich pronásledování v táborech, Dachau nevyjímaje, se podobalo systematickému vyhlazování.⁷⁴ Nejvýše stál vězeň německý, pokud se ovšem nejednalo o Žida, v tom případě byl primárně označen jako Žid. Dále například Dánové, Nizozemci a Norové platili za árijce a byli v tomto podivném kastovním systému výš než vězňové slovanského původu, Francouzi a další. Árijská, převážně německá, třída měla největší výhody u hlídkujících jednotek SS a právě z řad Němců byli vybíráni velitelé bloků a jejich podřízení, tedy vedoucí jednotlivých místností na bloku.

Mohlo by se zdát, že velkou roli v žebříčku oblíbenosti u velení SS hrála politická příslušnost a že s komunisty a sociálními demokraty bylo zacházeno se stejnou brutalitou jako s jejich soukmenovci z řad Čechů, Poláků a dalších národností. To je ovšem mylná představa, neboť političtí vězni, zejména komunisté se přímo podíleli na chodu vězeňské samosprávy a tím konkurovali tzv. vězňům z povolání. Vězňům z povolání dávala SS přednost především tam, kde se měl pořádek prosadit nikoliv kázní, ale brutalitou.⁷⁵ Němečtí vězňové byli kápy nejen na samotných blocích, ale i v pracovních komandech, táborové nemocnici, krematoriu, kuchyni a dalších zařízeních, ačkoli o daném oboru nic nevěděli.⁷⁶ Káповé nespali s ostatními vězni a stejně tak měli dvojnásobný přiděl potravy, než ostatní. I oni měli své podřízené z řad vězňů, ovšem i ti byli v kastovním žebříčku výše než obyčejní vězňové. Jednalo se písaře, holiče a různé další pobočníky.

V Dachau byla samospráva z velké části v rukou komunistických vězňů, kteří byli o něco mírnější než v jiných táborech káповé z řad „zelených“.⁷⁷ O mírné a přátelské soudruhy, kteří by se snažili svým politickým soukmenovcům napříč národnostmi pomáhat, se však rozhodně nejednalo. To oni vtiskli táboru režim „vzorného tábora“⁷⁸, který vedení SS

⁷⁴ Tamtéž, s. 129.

⁷⁵ Tamtéž, s. 130.

⁷⁶ Tamtéž, s. 128-131.

⁷⁷ ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau*. Praha, 2003, s. 124. ISBN 80-7185-536-7

⁷⁸ Vzorný tábor neboli Musterlager, toto spojení se v souvislosti s Dachau uplatnilo a začalo používat i na ostatní tábory. ZÁMEČNÍK, Stanislav. *Systém německých koncentračních táborů*. In MOULIS, Miloslav (ed.). *Češi v nacistických koncentračních táborech, káznicích a věznicích*. Praha, 1996, s. 9-16, cit. s. 10-11.

vyhovoval.⁷⁹ To oni zavedli systém stlaní postelí, extrémní způsoby udržování skříněk a podlahy. Propaganda o vysoké pracovní výkonnosti vězňů zřejmě v ničem nelhala. Prosazovaly se názory, že by bylo neslučitelné s dělnickou ctí odvádět nekvalitní práci, i když se jednalo o práci pro nepřítele.⁸⁰

9. Národnostní složení vězňů v Dachau

Jak již bylo naznačeno, Dachau se postupem času přeměnilo z homogenního německého na mezinárodní tábor plný různých národností. Na svém začátku sloužil tábor jako konečné místo pro nepohodlné Němce, a tak tomu bylo až do roku 1938. V tomto roce byl proveden anšlus Rakouska a spousta tehdejších rakouských občanů se dostala i do Dachau. Přestože se Rakušané národnostně nijak nelišili od Němců, v táborové hierarchii jim bylo přisouzeno horší postavení než Němcům, kteří pocházeli z Třetí říše. Nejinak tomu bylo i po Mnichovské dohodě v září 1938, na jejímž základě si říše neoprávněně přisvojila české pohraničí, nazývané Sudety. Tehdy byl podniknut hon na sudetské Němce, kteří odmítali politiku NSDAP, a část z nich se ocitla právě v Dachau. Také oni se národnostně nelišili od říšských Němců, přesto i na ně se pohlíželo jako na nižší vrstvu. Tato hierarchie mezi německy hovořícími vězni však byla ukončena zábořem zbylého Československa a napadením Polska. Do Dachau bylo deportováno množství Čechů, ještě větší počet Poláků a v pozdějších letech i občané jiných států. Pro lepší představu pestrého složení tábora zde cituji zprávu o stavu tábora, kterou si v roce 1943 udělal dr. František Bláha, o kterém ještě bude řeč níže.

Rusů	8027	Španělů	96	Švýcarů	4
Poláků	5032	Albánců	95	Angličanů	3
Němců	2739	Lucemb.	94	Dánů	2
Jihoslovanů	1816	Elsasanů	66	Paraguajců	2
Čechů	1032	Litevců	21	Norů	2
Italů	698	Lotrinců	18	Portugalců	1
Francouzů	483	Rumunů	18	Litevců	1
Řeků	280	Maďarů	6	USA	1
Belgičanů	228	Bulharů	5	Irák	1

⁷⁹ ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau*. Praha, 2003, s. 124. ISBN 80-7185-536-7

⁸⁰ Tamtéž, s. 124.

Stav k 8. lednu 1943, celkem 20 923 vězňů.⁸¹

Jak vyplývá z této zprávy, v Dachau bylo opravdu rozmanité složení vězeňského osazenstva tábora. Překvapující je rovněž i zastoupení národností, které s Německem udržovaly přátelské vztahy, nebo byly neutrální, jako např. Švýcaři. Nutno k této zprávě dodat, že složení a počet vězňů se lišil den ode dne. Také v ní nejsou jmenováni Židé ani Cikáni. Bláha je zřejmě počítal mezi ostatní národnosti, nebo se již v táboře nenacházeli. Stejně tak není jasné, jestli do tohoto výčtu byli započítáni i vězni pobočných táborů. Podle mého názoru se výše uvedený počet vztahuje čistě jen na Dachau. Bohužel se mi nepodařilo získat oficiální německé statistiky.

10. Čeští vězni v Dachau

Poté, co Hitler obsadil i Druhou republiku, přibyli do Dachau i vězňové z Československa. Zprvu však gestapo nahánělo jen německé emigranty, kteří se do Československa dostali v předešlých letech a nestačili emigrovat jinam.⁸² Českoslovenští občané přicházeli po menších skupinkách, jednalo se zejména o komunisty, popřípadě o členy tehdejšího Svazu přátel SSSR.⁸³ Tyto menší skupinky vězňů byly v táboře rozmístěny různě po německých blocích. Teprve až příchodem prvního většího transportu, čítajícího 109 vězňů, který přišel do Dachau 16. června 1939, došlo k soustředění českých vězňů na jeden blok.⁸⁴ Konkrétně to byl blok č. 19, který byl od hlavní táborové ulice oddělen ostnatými dráty a stejně tak i přístup z blokového dvora byl bráněn velkou závorou. Jednalo se tedy o izolovaný blok. Styk Čechů s ostatním táborem byl v této době zakázán, vstup do kantýny směli jen v neděli dopoledne v sevřeném útvaru za dozoru blokového personálu a do samotné kantýny se dostali až poté, co ostatní vězni tuto budovu opustili. Vedoucím bloku byl německý politický vězeň Hans Schrödel a jak píší pamětníci, jednalo se o člověka velmi surového a úplatného.⁸⁵ Čechům bylo dokonce zakázáno na tomto bloku mezi sebou mluvit česky.

⁸¹ BLÁHA, František. *Medicina na scesti*. 2. vydání. Praha, 1947, s. 102.

⁸² ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau*. Praha, 2003, s. 81. ISBN 80-7185-536-7

⁸³ KAŠÁK, Karel. Češi v koncentračním táboře Dachau. In FALTUS, Emanuel (ed.). *Almanach Dachau: kytičky událostí a vzpomínek*. Praha, 1946, s. 14-22, cit. s. 14.

⁸⁴ Tamtéž, s. 14.

⁸⁵ Tamtéž, s. 15. Pro srovnání LOUBAL, František. *Lidé beze jména*. Brno, 1945, s. 42.

Další velký transport českých vězňů se do Dachau dostal v noci z 9. na 10. září a čítal 551 vězňů.⁸⁶ Tito vězňové se sem dostali po krátkém zadržování buď na pražském Pankráci, nebo v brněnském Špilberku, kam byli převezeni 1. září 1939, tedy v den oficiálního vypuknutí druhé světové války. Jednalo se o vysoké představitele státu, jak píše jeden z uvězněných, člen Sokola a Moravského zemského sněmu, František Loubal: „Během noci jsme poznali, že je tu bývalý pražský primátor dr. Petr Zenkl, redaktor Ferdinand Peroutka, universitní profesor dr. Jan Charvát, ředitel parlamentní knihovny dr. Jaromír Malý, bývalý ministr dr. Ivan Markovič, poslanec dr. Moudrý, spisovatel Josef Čapek, generál Husák, generál Němec a jiní.“⁸⁷ Jak těmto vězňům bylo řečeno, byli vzati do ochranné vazby jako váleční rukojmí.

Tato početnější skupina vězňů byla ubytována na blocích 27 a 29 a sice tak, že na blok 27 putovali vězni „arijského“ původu, na blok 29, konkrétně na třetí a čtvrtou štubu byli umístěni Židé.⁸⁸ Pro rozlišení této skupiny od ostatních vězňů bylo použito červené pásky na rukávech. I přesto, že se jednalo o tzv. čestnou skupinu politických vězňů, která byla do tábora transportována jen jako jakýsi druh rukojmí, práci přesto neunikli.

Koncentrační tábor v Dachau měl jednu zvláštnost, a sice tu, že byl od konce září 1939 do začátku roku 1940 vyklizen a prostory sloužily k vojenskému výcviku SS-Totenkopf. Vyklízení tábora bylo zahájeno večer 26. září 1939. 1600 vězňů bylo posláno do Mauthausenu, 981 do Flossenbürgu a 2138 do Buchenwaldu. Všichni čeští vězni byli transportováni do Buchenwaldu a do Dachau se již nikdy nevrátili. Zůstalo jen něco okolo sta vězňů, kteří byli nadále v táboře využíváni na různé nálehavé práce, zejména na plantážích a bydleli přímo ve sklenících. K těmto se dostal i český vězeň Karel Kašák. Ten od poloviny srpna do odjezdu vězňů do Buchenwaldu pracoval v jednom ze skleníků na plantáži jako malíř, kde akvarelem zachycoval vědecké bádání na urychleném růstu zeleniny a různých travin, které tu prováděl MUDr. Fahrenkamp z Mnichova.⁸⁹ Na podzim 1939 se Reichsführer SS Himmler rozhodl vydat nákladem říšského vedení SS velké botanické dílo a bylo zapotřebí vyhledat nějakého malíře, nejlépe z řad vězňů. Tehdejší správce plantáží v Dachau, SS-sturmführer Naumann, poukázal právě na Karla Kašáka, který tak byl z Buchenwaldu

⁸⁶ KAŠÁK, Karel. Češi v koncentračním táboře Dachau. In FALTUS, Emanuel (ed.). *Almanach Dachau: kytice událostí a vzpomínek*. Praha, 1946, s. 14-22, cit. s. 16.

⁸⁷ LOUBAL, František. *Lidé beze jména*. Brno, 1945, s. 35-36.

⁸⁸ KAŠÁK, Karel. Češi v koncentračním táboře Dachau. In FALTUS, Emanuel (ed.). *Almanach Dachau: kytice událostí a vzpomínek*. Praha, 1946, s. 14-22, cit. s. 16-17.

⁸⁹ Tamtéž, s. 17.

přemístěn zpět do Dachau. Tam se dostal 16. prosince 1939 a mezi stovkou vězňů to byl jediný Čech.⁹⁰

SS používala Dachau jako výcvikové středisko do února 1940. Poté tyto jednotky odešly a vrátili se zpět vězňové z Flossenbürgu a Mauthausenu. Vězňové, kteří byli transportováni do Buchenwaldu, tedy i všichni Češi, v tamním táboře zůstali, proto se od roku 1940 tvořila v Dachau nová česká komunita. První skupina Čechů se do tábora dostala 5. března 1940 ze Sachsenhausenu a další přicházeli přímo z vězení gestapa. Jednalo se především o mladé muže, především vojáky z povolání, kteří se snažili překročit hranici a vstoupit do služeb československých jednotek ve Francii.⁹¹ Většina těchto příchozích byla po několika dnech zařazena do trestních oddílů. Další nově příchozí Češi byli nuceni pracovat na plantáži, zejména v sušárnách velké ústřední budovy, která se jmenovala Gerätehaus. Zde byl hlavním kádem pražský Němec Ferdinand Baar, který uměl bezvadně česky a k českým vězňům se choval přívětivě a snažil se jim i různě pomáhat.⁹² 31. května přichází do tábora dva komunističtí poslanci, a sice Kliment a Kopřiva. V létě 1940 přišla do Dachau moravská skupina tajemníků Národního shromáždění, tedy další zástupci veřejného života. Celá tato skupina byla 31. srpna převedena do trestního oddílu, stejně tak i početná skupina českých důstojníků.⁹³ Rád bych zmínil i dva významnější české vězně, kteří se do Dachau dostali v transportech ze Sachsenhausenu, ovšem každý v jinou dobu. Tím prvním byl poslanec Josef Patejdl, významný člen prvního odboje, který do tábora doputoval 18. září 1940. Ten byl však v tak zuboženém stavu, že mu nepomohlo ani to, že se dostal na revír a 7. října zemřel. Druhým vězněm byl tehdy populární představitel České lidové strany, monsignore Bohumil Stašek, který se do Dachau dostal ze Sachsenhausenu 14. prosince. Monsignore Stašek byl spolu s komunistickými poslanci Klimentem a Kopřivou představen 20. ledna Himmlerovi, který spolu s vůdcem nizozemských nacistů Mussaertem navštívil Dachau a nechal si předvést známé a prominentní vězně.⁹⁴ V roce 1940 přišel do Dachau ještě jeden významný transport početně velké skupiny Čechů. Jednalo se o české studenty, kteří byli pozatýkáni po demonstracích 28. října 1940. Ti byli v táboře do roku 1942, kdy byli propuštěni.

Mezi Čechy tak nebyli jen komunističtí funkcionáři, bylo zde hodně duchovních, lékařů, vědců a vojáků z povolání. Češi se sem dostávali za odbojovou činnost nebo

⁹⁰ Tamtéž, s. 18.

⁹¹ ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau*. Praha, 2003, s. 185. ISBN 80-7185-536-7

⁹² KAŠÁK, Karel. Češi v koncentračním táboře Dachau. In FALTUS, Emanuel (ed.). *Almanach Dachau: kytice událostí a vzpomínek*. Praha, 1946, s. 14-22, cit. s. 19.

⁹³ Tamtéž, s. 17.

⁹⁴ Tamtéž, s. 18.

preventivně, protože u některých skupin hrozilo, že se dříve či později stanou součástí protinacistického odboje.⁹⁵

11. Den vězně na pracovním bloku

Budíček nastal ve 4:30, v zimě buď o půl, nebo o celou hodinu později.⁹⁶ Buzení probíhalo jednak pomocí nepříjemného bzučáku, nazývaného „Bär“ a zároveň Stubenaltestrem, který do místnosti vbíhal již oblečený a energicky na vězně hulákal „Aufstehen!“ Na šhubách zpravidla vypuknul zmatek, vězni z horních pater v polospánku často skočili na pomalejší a starší vězně, kteří spali pod nimi.⁹⁷ Během krátké doby museli zároveň vyrazit dva vězni do kuchyně pro velký kastrol s kávou nebo čajem. Ostatní se museli umýt, ustlat postel a dát do předepsaného stavu obsah skříněk, kde měl mít každý předmět přesně dané místo. Netřeba dodávat, že v přeplněných místnostech byl nadlidský výkon dostat se ke kohoutku s vodou nebo na záchodovou mísu. Taky na tekutinu, označovanou jako káva, popřípadě čaj, nezbývalo mnoho času. Nároky na stlaní postele byly dovedeny téměř k absurdnosti, slamníky se musely upravit do hranatého tvaru pomocí hole, nazývané Stopfer a prkna nazývaného Biegelbrett.⁹⁸ Veškeré pokrývky a polštáře musely být geometricky přesné a být v zákrytu při bočním pohledu na řadu paland. Jak již bylo zmíněno, lezení z paland se vyznačovalo dávkou akrobacie a člověk lezoucí dolů pošlapal lůžka, která byla pod ním, proto se stlaly nejdříve vrchní postele, poté prostřední palandy a jako poslední nejspodnější patra.⁹⁹ Ustlání postele za tak krátkou dobu a s takovou přesností vyžadovalo cvik, není tedy divu, že nováčci a zvláště pak starší pánové, kteří v civilním životě zaměstnávali služku, měli s tímto veliké problémy a často to řešili tak, že část již tak malé porce jídla dávali šikovnějším spoluvězňům, kteří postele stlali za ně.¹⁰⁰

Po vypití kávy šhubák zakřičel: „Hocker hoch! Zimmerdienst!“, vězňové museli postavit stoličky na skřínky a opustit místnost. Zůstali jen ti, kteří se podíleli na dalším úklidu

⁹⁵ Tamtéž, s. 22.

⁹⁶ HOHN, Jiří. Ze vzpomínek politického vězně Františka Přerovského. In JARMAROVÁ, Hana. *Sborník státního okresního archivu Šumperk č. 2*. Šumperk, 2008, s. 41-46, cit. s. 43. ISBN 978-80-86388-69-4

⁹⁷ Novinář Koch popisuje šplhání do vrchního patra postele jako cvik vyžadující značnou námahu, proto prý nahore spali nejmladší, uprostřed lidé ve středním věku a dole nejstarší nebo nemohoucí. KOCH, Valerian Valtr. *Půjdete s námi: vzpomínky vězněného novináře*. Brno, 1946, s. 91.

⁹⁸ Biegelbrettem býval vybaven šhubák, který vězně při vstávání častoval ranami do zad tímto tzv. žehlicím prknem. ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau*. Praha, 2003, s. 113. ISBN 80-7185-536-7

⁹⁹ Tamtéž, s. 114.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 114.

a ostatní stáli venku až do apelu. Samotný úklid na štubách probíhal třikrát denně. Součástí úklidu bylo mytí oken, stírání prachu a leštění dřevěné podlahy, která se musela lesknout jako parkety.¹⁰¹ Tato náročná procedura probíhala v několika fázích. Nejprve byl nasazen tzv. Blocker, což byla v podstatě bedna vyplněná betonem s kartáči připevněnými zespod a opatřená táhlem. Bednu měli na starost dva vězni. Za nimi pak následovala skupina vězňů s kartáčem a naposled další vězňové s hadrem na leštění. Tento postup se prováděl nejméně dvakrát při každém úklidu, přičemž v ložnici se muselo lézt pod postelemi po břiše. Na takto vyčištěnou podlahu nesměl nikdo vstoupit, jen v poledne a večer se smělo na krátkou dobu dovnitř, ale jen v ponožkách.¹⁰²

Kolem půl šesté nastupovaly bloky po jednotlivých štubách do desetistupů a po signálu, který oznamoval bzučák, vpochodovaly na apelplac. Vězňové měli na nohách dřeváky a pochodování tak působilo značné potíže, neboť tento druh obuvi na odřených, otlacených, popřípadě omrzlých nohách špatně držel.¹⁰³ Přesto mělo být pochodování rázné a vězňové při něm museli hlasitě zpívat.¹⁰⁴ Za špatný pochod nebo nedbale odzpívanou písničku hrozil trest v podobě cvičení po večerním apelu. Na apel se museli odnést i ti, kteří v noci zemřeli nebo právě umírali. Pak následovalo přesné seřazení a blockführeři kontrolovali početní stavy jednotlivých baráků. Hlášení od nich přijímal právě sloužící Lagerführer. Tomu také museli vězňové smeknout za povelu „Mützen ab!“ Poté již vězňové nastoupili do svých pracovních komand a za doprovodu SSmanů odcházeli na svá pracoviště, o kterých se budu zmiňovat později.¹⁰⁵

Při návratu komand k obědu každý vězeň prožíval hrůzu z toho, co se za dopoledne stalo v jejich štubách. Bylo totiž zvykem hlídkujících SS nebo i kápů, že vězňům rozházeli postele, popřípadě jim schovali některé věci uložené ve skřínkách. Takového nebožáka čekalo místo oběda stlaní postele nebo přerovnávaní skříňky.¹⁰⁶ Ostatní čekal oběd a hned na to se opakovala ranní situace, opět mytí oken, stírání prachu a leštění podlahy. Po těchto úkonech následoval krátký apel a odchod do práce.

K večernímu apelu se nastupovalo ihned po příchodu komand z práce. Průběh byl podobný tomu rannímu, ale nebyl již časově nijak omezován, takže Lagerführer nijak

¹⁰¹ Nejprve se dřevěná prkna musela dokonale vyhladit a ztvrdit. To se dělalo třením ohybu láhvi a pak se pravidelně napouštěla motorovým olejem za neustálého leštění. Tamtéž, s. 114.

¹⁰² Tamtéž, s. 114.

¹⁰³ HOHN, Jiří. Ze vzpomínek politického vězně Františka Přerovského. In JARMAROVÁ, Hana. *Sborník státního okresního archivu Šumperk č. 2*. Šumperk, 2008, s. 41-46, cit. s. 43-44. ISBN 978-80-86388-69-4

¹⁰⁴ Zpravidla šlo o nějakou jednoduchou nacionálněsocialistickou písničku. ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau*. Praha, 2003, s. 114. ISBN 80-7185-536-7

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 115.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 115; Srovnání BLÁHA, František. *Medicina na scestí*. 2. vydání. Praha, 1947, s. 22.

nepospíchal a unavení vězni stáli zpravidla déle než hodinu. V tomto večerním apelu také docházelo k tzv. Arztmeldungen, ke kterému si Lagerführer zval revírkápa.¹⁰⁷ Namísto součtu a vyšetření zraněných docházelo k bití a ponižování dotyčných pro simulantství. Na baráky se odcházelo stejně jako ráno na apelplac, tedy v pochodu za zpěvu německé písně. Na místě zůstaly jen bloky, které se něčím provinily, ať už se jednalo o špatně ustlané postele, málo hlasitý zpěv či jiné bezpředmětné provinění, a musely ještě další hodinu cvičit. Na vzornější vězně čekala večere, po které měli něco kolem půl hodiny času, kdy se krátce mohli projít s přáteli. Mezi osmou a půl devátou se odcházelo do ložnice, zatímco v obývací místnosti se schylovalo ke třetímu úklidu. Ten trval do večerky, která nastala ve 21:00.¹⁰⁸

12. Tresty

Eickeho systém trestů, včetně trestu smrti za útěk zůstal platným i za války. Určitým vývojem prošlo uplatňování a forma trestů. Základním trestem se stalo tzv. „vyvěšování“, které měl v kompetenci velitel tábora, nebo jeho zástupci.¹⁰⁹ Zpočátku se věšelo na stromech, vězeň se musel postavit zády ke stromu, stoupnout si na špičky a zvednout ruce. V této poloze mu byly svázané obě ruce a byl takto přivázan za větev stromu. Délka věšení nebyla omezena, často v této poloze vězni byli i několik hodin.¹¹⁰ Od roku 1938 se začalo věšet na dvoře nově zřízeného bunkru, kde bylo postaveno sedm sloupů a každý z nich měl čtyři háky. Vězeň za těchto podmínek nedosáhl na zem, jako v případě věšení ke stromům a nebyl ani přivazován provazem, ale řetězem. Ten působil daleko větší bolest a jednotlivé články řetězu pod vahou těla drtily zápěstní klouby. Vězňům bylo dovoleno si přes zápěstí natáhnout ponožky, aby nedocházelo k otevřeným ranám po řetězu. Na konci roku 1940 přestaly kapacitně stačit i sloupky na dvoře bunkru, proto se začalo s vyvěšováním v koupelně. Tam se do trámů mezi jednotlivými pilíři navrtaly háky, které byly mezi sebou vzdálené zhruba půl metru, a vešlo se na ně 50 lidí najednou.¹¹¹ Procedura probíhala následovně: vězni byly spoutány ruce za zády řetězem, a takto musel vystoupat na podstavec, po připevnění řetězu do háku SS-man podstavec podkopl. Vězně čekal náraz a bez jakékoliv podpory visel ve strašných bolestech asi 20 centimetrů nad zemí. Pokud začal nebožák naříkat, SS-mani ho

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 115.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 115.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 102.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 102-103.

¹¹¹ Tamtéž, s. 103.

začali tlouct nebo se na něho zavěsili, aby mu způsobili ještě větší bolest. Trest trval zpravidla hodinu, někdy však i déle. Visící často omdlévali a SS-mani je probouzeli ranami pěstí do obličeje nebo poléváním studenou vodou. Tento způsob trestu byl velice nebezpečný, často docházelo k vykloubení ramenních kloubů, lidé takto trestaní měli problémy s tlakem a dýcháním. Utrpení ale odvázáním neskončilo, neboť se člověk sesul na zem a k tomu, aby vstal, byl donucen kopanci.¹¹²

Druhým nejčastějším trestem bylo mlácení býkovicem, který se před výpraskem namáčel do vody. Vězeň byl přivázán ke „kozlu“ a nohy mu byly připevněny do jakýchsi bedýnek, aby sebou nemohl hýbat.¹¹³ Aby bylo dosaženo maximálního ponižení a bolesti, v roce 1940 důstojník Egon Zill zdvojnásobil počet úderů. Týraného tedy bili dva SS-mani a poté co mu každý dal ránu, bylo to počítáno jako jeden úder.¹¹⁴ Vězeň navíc musel rány hlasitě počítat, a když se spletl, nařídil SS-man počítání od začátku. Po této výplatě býkovicem na vězně čekala nejméně třídní zotřesená vazba v bunkru.¹¹⁵

Mezi individuální tresty patřilo i celodenní stání na apelplaci, kterým si prošel například český vězeň Emil Březáček. Ráno od čtyř hodin až do devíti hodin večerních musel stát v pozoru, bez přešlápnutí, bez jídla, za jakéhokoliv počasí u brány před hlídkovou věží.¹¹⁶ A jelikož měl tento vězeň zotřesený trest, dvakrát do týdne musel mít celodenní půst. Tento způsob trestu byl uplatňován i u jiných vězňů.

Kromě individuálních byly běžnou praxí i skupinové tresty. Vězni tak museli trpět za něco, co vůbec neudělali. Ať už se někdo provinil špatně uklizenou skříňkou, nebo pozdním příchodem na apel, často trest čekal celou štubu nebo dokonce blok.

13. Návštěvy

Do Dachau se jezdilo dívat mnoho různých návštěv. Většinou šlo o generály, velitele SS, různé ministry, populární osobnosti Třetí říše, lékaře a jiné honorace.¹¹⁷ V táboře se sehrálo obvyklé divadlo, vyhrával orchestr a na návštěvy čekala delegace táborové SS, která jim ukázala skupinu různých lidí, kteří tuto ponižující hru museli nedobrovolně hrát taky a

¹¹² Tamtéž, s. 103.

¹¹³ Tamtéž, s. 104.

¹¹⁴ SOFSKY, Wolfgang. *Řád teroru: koncentrační tábor*. Praha, 2006, s. 229-230. ISBN 80-7203-818-4

¹¹⁵ ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau*. Praha, 2003, s. 104. ISBN 80-7185-536-7

¹¹⁶ BŘEZÁČEK, Emil. *Jak se Himmler, Hess a Henlein na Vsetíně nenaobědvali: historie vsetínského hoteliéra Emila Březáčka a jeho vzpomínky na Dachau*. Vsetín, 1946, s. 6.

¹¹⁷ ULC, Josef. Dachauská táborová hudba. In FALTUS, Emanuel (ed.). *Almanach Dachau: Kytice událostí a vzpomínek*. Praha, 1946, s. 69-79, cit. s. 71.

SS-mani je představili tu jako židovského prznitele árijské rasy, tu jako komunistického poslance a jiné. Návštěvníkům pak byla při tomto potěmkinovském představení ukázána moderní velká kuchyně a k ochutnání dostali nějaké vydatné jídlo, vydávané za vězeňskou stravu. Poté se šlo do moderně zařízené koupelny, která pojala až 150 vězňů. Samozřejmě zastávkou byla i táborová nemocnice, která měla nejnovější rentgen, dva operační sály a pár lůžkových pokojíků. Naproti nemocnici se ukazovala kantýna, vybavená mramorovými bufetovými stolky a jakési muzeum, které mělo dokazovat rasovou méněcennost vězňů.¹¹⁸ Při prohlídce vězeňských ubikací návštěvy zjistily, že vězni žijí maximálně čistotně a je jim poskytnuta řádná hygienická péče. Tato čistota však dle mého názoru nemohla působit útulně, ale naopak nepřirozeně, jako kdyby to všechno bylo jen naaranžováno. Ulice tábora byly liduprázdné, pouze na ubikacích se návštěvník setkal s dobře živeným táborovým personálem a s pár vybranými jedinci z řad vězňů, kteří měli předstírat, že si čtou nebo hrají nějakou hru.¹¹⁹

14. Pracovní komanda

Aby byla představa o táborovém životě kompletní, musím zde popsat, co obnášela práce v koncentračním táboře. Od založení táborů existovala pracovní komanda, která byla pro vedení velice výhodná, protože nic nestála. Často se jednalo o pracoviště s nekvalifikovanou manuální dřinou. K efektivnímu využívání vězeňské pracovní síly byla od 1. 10. 1940 v táborech ustavena funkce „SS-Arbeitsdienstführer“ a zřízena oddělení pracovního nasazení, která dalekosáhle zasahovala do života vězňů.¹²⁰ V těchto odděleních byly kartotéky se základními osobními údaji, uspořádané podle jmen, podle čísla a podle povolání. Rozhodovalo se tam o zařazení jak do tzv. dobrých pracovních komand, tak do komand s naprosto zdrcujícími podmínkami. Sestavovaly se tam transporty do jiných nebo pobočných táborů (viz následující kapitola). Po zahájení války však pro vězně nebylo dostatek práce, neboť tábory se rychle plnily novými lidmi, proto byla práce použita jako jeden ze způsobů likvidace.¹²¹ V Dachau byly takové metody uplatněny ve šterkovně a v několika dalších komandech.

¹¹⁸ ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau*. Praha, 2003, s. 78. ISBN 80-7185-536-7. Pro srovnání POKORNÝ, Ferdinand. *V městě Satanově: Vzpomínky z let 1941-1945*. Olomouc, 1948, s. 64-67.

¹¹⁹ ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau*. Praha, 2003, s. 78. ISBN 80-7185-536-7

¹²⁰ Tamtéž, s. 96.

¹²¹ Tamtéž, s. 97.

Největší táborové pracovní komando pracovalo na plantáži. Také tady SS vytvořilo kruté pracovní podmínky, ačkoliv při pěstování léčivých bylin mnoho těžké práce nebylo. Příležitost k nastolení těchto nelidských podmínek vznikla na jaře 1941, kdy se plantáž rozšířila o nový pozemek nazvaný Freiland II. Při rytí tohoto nevelkého pole dalo SS přednost zástupu židovských vězňů namísto koní. Vždy sem nahňalo 400 až 500 těchto nebožáků a rozpoutalo hru o přežití. Lidé byli popoháněni smečkou kápů a jejich pomocníků, kteří je tloukli obušky zhotovenými z kabelů nebo násadami od rýčů. Likvidace prací v tomto případě spočívala v neustálém tahání hlíny z jednoho místa na druhé tam a zpět. Zabíjení se tak stalo hlavním smyslem této práce. Židovští vězni všech národností byli cílem šikany ze strany kápů a SS-manů, a proto se na Freilandu II v důsledku těchto ukrutností rozmohl zvláštní druh sebevraždy. Ztýraní vězni překračovali hraniční linii tohoto pole, aby se nechali zastřelit „na útěku“.¹²²

Základním předpokladem přežití bylo snesitelné pracovní komando. Pro nového vězně bylo lepší pracovat třeba v těžším komandu, ale s nárokem na přídavek jídla, než se dostat do kategorie tzv. „Unangeteilten“. Tam byli všichni ti, kteří se nedostali do pracovních komand. Někdy byli používáni na příležitostné práce v táboře bez nároku na svačinu jako stálá pracovní komanda, ale většinou stáli na apelplaci v pozoru nebo pod velením některého blockführera cvičili.

15. Pobočné tábory a vnější komanda

V táborové terminologii se jako vnější komanda neboli Aussenkommandos označovaly taková, která byla ubytována mimo tábor.¹²³ Od roku 1942 se pro ně zřizovaly i pobočné tábory (Nebenlager). Poměry v těchto vnějších komandech a pobočných táborech byly různé. V některých menších táborech byli vězni ušetřeni vyčerpávajících apelů a epidemií, přicházeli do styku s civilním obyvatelstvem a měli tak možnost přilepšení v jídle a celkově tak měl člověk lepší šance na přežití než v samotném Dachau. Naopak velká komanda, která byla zapojena do válečné výroby, na tom byla o poznání hůř než v Dachau. Vězňové z těchto komand byli ubytováni provizorně a nehygienicky, navíc pracovní tlak

¹²² Tamtéž, s. 98.

¹²³ DISTEL, Barbara - BENZ, Wolfgang. *Der Ort des Terrors: Geschichte der nationalsozialistischen Konzentrationslager, Band 2- Frühe Lager, Dachau, Emslandlager*. Leinen, 2005, s. 292-293. ISBN-10: 3406529623

byl prosazován pomocí teroru SS.¹²⁴ Nejhorší situace ovšem panovala v židovských pobočných táborech, které byly zakládány v roce 1944. V období let 1940-41 bylo zřízeno deset vnějších komand. Prováděla hlavně stavební a řemeslné práce pro SS. Největší mělo 18 členů a pracovalo v Bad Tölzu pro SS Junkerschule.¹²⁵ V roce 1942 vzniklo 27 nových pobočných komand. Jejich vznik souvisel s nacistickým nařízením o totálním nasazení., více se této problematice věnuji v kapitole o změnách, které nastaly v roce 1942. Z těchto 27 mělo nejvíce mužů komando, které pracovalo na statku SS a stavbě sídliště pro zemědělské dělníky v rakouském St. Lambrechtu.¹²⁶

Teprve od roku 1943 bylo rozhodnuto o nasazení vězňů do válečné výroby, především do leteckého průmyslu. Za tímto účelem byl zřízen jeden z největších pobočných táborů, který se nazýval Allach. Byl vzdálen jen několik kilometrů od Dachau a zřízen byl nedaleko továrny BMW, která v té době vyráběla letecké motory.¹²⁷ Pobývalo zde kolem 4000 vězňů, pobývali v primitivních dřevěných barácích bez hygienických zařízení, skříněk na osobní věci a místo oken byly jen jakési otvory pod střechou. Díky tomu všemu zde bylo spousta vší, blech a štěnic. Nutno podotknout, že takto vypadaly všechny pobočné tábory. Polovina vězňů pracovala ve výrobě, polovina ve stavebních komandech. Postupně se zvyšoval počet lidí ve výrobě. Vězni byli nuceni pracovat na dvě dvanáctihodinové směny pod vedením mistrů z řad civilního obyvatelstva.¹²⁸ Ti se jen výjimečně chovali lidsky. V drtivé většině však pod vlivem nacistické propagandy viděli ve vězních nepřátele Říše a za každou malichernost podávali na vězně hlášení. Za chybu při výrobě dotyčného čekal trest smrti.¹²⁹ Ve stavebních skupinách pobočného tábora Allach byla situace podobná, ne-li horší. V červenci 1944 byla část tábora oddělena pro židovské vězně. Těch přišlo asi 700 a byli zařazeni do stavebních komand. Tato část tábora nesla označení jako OT-Lager Karlsfeld. Na konci války, když bylo Dachau přelidněno do nemožnosti, se některé transporty přesouvaly právě do Allachu.¹³⁰

Další pobočné tábory, které se zapojily do letecké výroby, ovšem u firmy Messerschmitt, se nacházely v okolí Augsburgu.¹³¹ První z nich tam byl zřízen nedaleko obce Haunstättle a vznikl rozšířením dřívějšího zajateckého tábora. První stavební komando tam

¹²⁴ Tamtéž, s. 292-293. Pro srovnání ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau*. Praha, 2003, s. 252. ISBN 80-7185-536-7

¹²⁵ DISTEL, Barbara - BENZ, Wolfgang. *Der Ort des Terrors: Geschichte der nationalsozialistischen Konzentrationslager, Band 2- Frühe Lager, Dachau, Emslandlager*. Leinen, 2005, s. 293. ISBN-10: 3406529623

¹²⁶ Tamtéž, s. 497.

¹²⁷ Tamtéž, s. 425-435.

¹²⁸ Tamtéž, s. 433.

¹²⁹ Tamtéž, s. 434.

¹³⁰ Tamtéž, s. 355-357.

¹³¹ Tamtéž, s. 283.

putovalo z Mauthausenu a zakrátko již následovala komanda z Dachau. Podmínky byly stejné jako v Allachu, jediným rozdílem bylo, že v Augsburgu museli vězni z tábora do továrny urazit ještě cca 3 kilometry. Závody Messerschmitt se staly cílem amerických bombardérů a zahynulo v nich velké množství vězňů.¹³² Stejně tak i tábor v Haunstätte byl nálety zničen, a sice 13. dubna 1944. Ti, kteří přežili, byli umístěni do pobočného tábora Gablingen, nacházejícího se severně od Augsburgu. Zdejší vězni pracovali ve dvou velkých hangárech, a vyráběli součástky pro Messerschmitt, zatímco vězni z Haunstätte byli odváženi na své pracoviště v Augsburgu. Nepobyli zde ani měsíc, neboť i tento tábor byl 26. dubna zničen americkými bombardéry.¹³³

Další důležité pobočné tábory se nacházely v blízkosti obcí Mühldorf a Kaufering. Nedaleko těchto měst se totiž nacházely dva podzemní bunkry Weingut I a II.¹³⁴ Na práci v těchto bunkrech byli vybráni váleční zajatci, nuceně nasazení zahraniční dělníci, ale v největším množství vězni koncentračního tábora Dachau. Pro ně byly zřízeny čtyři pobočné tábory v prostoru kolem Mühldorfu a jedenáct v okolí Kauferingu.¹³⁵ Do těchto pobočných táborů putovalo i velké množství židovských vězňů, včetně žen.¹³⁶ Také zde se uplatňovaly drakonické zákony z jiných pobočných táborů a zabíjelo se zde za malichernosti nebo jen pro výstrahu. Kaufering sloužil jako typický příklad metody „likvidace prací“. Židovským vězňům tak byl pouze změněn způsob smrti z rychlé v podobě plynové komory, na pomalejší smrt vysílením. Při stavbě těchto převážně židovských táborů se maximálně šetřilo.¹³⁷ Pro vězně se stavěly tzv. „Primitivbauten“, zčásti to byly zemní chatrče, zčásti jakési boudy nebo stany z překližky a plechu. Po obou stranách spali vězni na prknech pokrytých slámou. Vězni

¹³² Tamtéž, s. 286.

¹³³ Tamtéž, s. 285.

¹³⁴ Tyto bunkry vznikly na základě tzv. „Jägerprogramu“, v jehož rámci se veškerá letecká výroba měla ukrýt do bunkrů, aby se kryla před nálety, ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau*. Praha, 2003, s. 257. ISBN 80-7185-536-7. Pro srovnání též RAIM, Ernst. Organizace Todt (OT) a přemísťování leteckého průmyslu do podzemí: vnější pracovní komanda KT Dachau. In CHLÁDKOVÁ, Ludmila (ed.). *Terezínské listy 24*. Praha, 1996, s. 44-48.

¹³⁵ DISTEL, Barbara - BENZ, Wolfgang. *Der Ort des Terrors: Geschichte der nationalsozialistischen Konzentrationlager, Band 2- Frühe Lager, Dachau, Emslandlager*. Leinen, 2005, s. 389 a s. 360. ISBN-10: 3406529623

¹³⁶ RAIM, Ernst. Organizace Todt (OT) a přemísťování leteckého průmyslu do podzemí: vnější pracovní komanda KT Dachau. In CHLÁDKOVÁ, Ludmila (ed.). *Terezínské listy 24*. Praha, 1996, s. 44-48.

¹³⁷ Tamtéž, s. 45.

zde nesmírně trpěli zimou a vlhkem, neboť střecha netěsnila.¹³⁸ (Pobočných táborů bylo velké množství, jejich popis je na další odbornou práci)

16. Duchovní v Dachau

Do Dachau přicházeli v třicátých letech duchovní jen ojediněle a krátkodobě. Ve větším počtu tam byli deportováni teprve rakouští kněží. Jako první tzv. „Pfaffen“ byli vystaveni mimořádným ukrutnostem jak ze strany SS, tak i od kápů z řad zelených, ale i politických vězňů. 15. června 1938 byli soustředěni na trestný blok, který se vyznačoval zničující prací, a byli donuceni pracovat ve štěrkovně.¹³⁹ Do konce roku jich bylo v Dachau 14. Následující rok do 1. září 1939 přibylo dalších osm rakouských, první tři němečtí, čtyři polští a největší počet, celkem dvacet, z Čech.¹⁴⁰ Po zahájení války nasadili nacisté ostrý kurz proti veškerému duchovenstvu, ať už v obsazených zemích, nebo i v Říši. Zničující tažení bylo zahájeno hlavně na polské duchovní představitele, kteří byli právem pokládáni za vlivnou složku národa. Bez jakéhokoliv důvodu brali polské kněží do vazby a odtud deportovali do táborů. Toto hromadné zatýkání si vyžádalo intervenci Vatikánu a německých biskupů. To trochu zmírnilo kruté zacházení.¹⁴¹

Koncem roku 1940 se všichni duchovní začali z ostatních koncentračních táborů svázat do Dachau a jejich počet se navýšil na 1007. Do konce války se jich tam dostalo dalších 2720.¹⁴² Velkou většinu tvořili Poláci, kterých bylo 1870. Druhou největší skupinou byli Němci s počtem 447 duchovních, za nimi následovali Francouzi se 156 a Češi se 109 kněžími.¹⁴³ Tento počet samozřejmě díky okolnostem klesal. Byli ubytováni na blocích č. 26, 28, 30 nejprve bez rozdílu národnosti, později se diferencovali různé národnosti na samotné štuby. Zpočátku také pracovali jen v rámci tábora, roznášeli těžké várnice s jídlem, odklízeli

¹³⁸ FRÝD, Norbert. Zpráva o podmínkách tábora č. 4 Kaufering. In FALTUS, Emanuel (ed.). *Almanach Dachau: Kytice událostí a vzpomínek*. Praha, 1946, s. 208-209.

¹³⁹ ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau*. Praha, 2003, s. 139. ISBN 80-7185-536-7

¹⁴⁰ K jednotlivým osudům českých duchovních v Dachau více viz BENEŠ, Josef. *Kaine, kde je tvůj bratr?: medailony českých katolických kněží-obětí fašismu*. 2. vydání. Praha, 1973. O duchovních v koncentračních táborech, nejen v Dachau, během druhé světové války viz STRÍBRNÝ, Jan. *Duchovní v koncentračních táborech*. In MOULIS, Miloslav (ed.). *Češi v nacistických koncentračních táborech, káznících a věznicích*. Praha, 1996, s. 56-63.

¹⁴¹ HOFFMANN, Bedřich. *A kdo vás zabije...: život a utrpení kněžstva v koncentračních táborech*. 4. vydání. Přerov, 1947, s. 101-111.

¹⁴² Tamtéž, s. 13-24.

¹⁴³ ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau*. Praha, 2003, s. 139. ISBN 80-7185-536-7

sníh nebo dopravovali uhlí na jednotlivé bloky.¹⁴⁴ Jejich vrchním kápem byl Rudolf Hentschel, který je tloukl za „lenost“ a sprostě jim nadával.¹⁴⁵

Počátkem roku 1941 byla na bloku 26 zřízena kaple. Provizorní oltář se skládal ze stolku pokrytého prostěradlem, dvou dřevěných svícňů, miniaturního kalichu a z kříže.¹⁴⁶ Okna bloku byla natřena, aby dovnitř nebylo vidět a barák byl obehnán drátěným plotem. Vstup do kaple měli pouze duchovní a první mše se konala 21. ledna 1940.¹⁴⁷ Vězni si kapli postupně vylepšovali, zhotovili ze dřeva vyřezávaný kříž, stěny vyzdobili malbami křížové cesty a z plechu od konzerv si vyrobili monstrance. Po změnách v roce 1942 navíc mohli přijímat balíčky zvnějšku, zpravidla od vyšších církevních hodnostářů.¹⁴⁸

V roce 1941 jim byla přiřknuta jakási privilegia. Zpočátku sice pracovali s rýčí na Freilandu II, ale koncem března byli z pracovních komand odvoláni a pouze roznášeli jídlo pro celý tábor. Dostali breviáře, nesměli už komunikovat s ostatními vězni a jejich bloky se tím pádem ohradily drátěnými ploty. Od počátku dubna téhož roku dostávali větší příděl chleba a celkově lepší jídlo, například čtvrt litru mešního vína a dva decilitry piva na den. Hodinu před polednem a odpoledne měli nařízené povinné ležení v posteli.¹⁴⁹ Tyto výhody, prosazené Vatikánem, však byly trnem v oku SS-manů. Proto se privilegia pod jejich velením zvrhla ve frašku a ponižující divadlo. Například pití vína a piva se provádělo vždy za dohledu SS-mana, který zakřičel: „Chlastat!“, a všichni na povel museli obsah hrníčku vypít a hrnek zvednout dnem vzhůru.¹⁵⁰ Také bohoslužby se konaly za přítomnosti hlídkující stráže SS, který se obyčejně zrudněle procházel s čepicí na hlavě a s cigaretou v ústech po provizorní kapli. Stejně tak povinné ležení v posteli bylo jen zdánlivou výhodou. Znamenalo to totiž obávané stlaní postelí třikrát denně.¹⁵¹

Privilegia dlouho nevydržela, nebo aspoň ne pro všechny duchovní. Výhody byly ponechány jen německým kněžím, kteří byli soustředěni na blok 26. Ostatním byl zakázán jakýkoliv styk s nimi. Izolace bloků 28 a 30 byla zrušena a drátěný plot byl ponechán pouze kolem bloku 26. Pro neněmecké duchovní tak nastaly opět tvrdé časy, naplněné prací, navíc se stigmatem, že se jedná o ty, kteří měli privilegia. Proto zvláště káповé a jejich pomocníci je

¹⁴⁴ HOFFMANN, Bedřich. *A kdo vás zabije...: život a utrpení kněžstva v koncentračních táborech*. 4. vydání. Přerov, 1947, s. 141.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 149.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 272.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 273.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 231.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 101.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 218.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 213.

o to více šikanovali a pronásledovali.¹⁵² Pokud právě nepracovali, byli jako ostatní nezařazení nuceni cvičit na apelplace nebo stát za každého počasí před barákem. Jen výjimečně se někomu z nich podařilo dostat do pracovního komanda a získat tak přídavek jídla. Na ty ostatní čekala jako na neužitečné některá z pokusných stanic. Z celkového počtu 2720 duchovních zahynulo 1034, což je 38%. Z celkového počtu českých církevních hodnostářů zahynulo přes 20%. Nejhuře na tom byli polští duchovní, z 1780 jich zahynulo 830, tedy 46%.¹⁵³

17. Nemocnice

Táborová nemocnice (Krankenrevier), zkráceně revír, zabírala na počátku války dva bloky, ale důsledkem nejrůznějších infekcí, nárůstem pokusných stanic a dalších okolností se rozrostla o další bloky. Tak se stalo, že již roku 1941 byla na šesti blocích. Ovšem pouze bloky A a B byly zařízeny jako polní nemocnice. V čele revíru byl šéflékař SS (Chefartz), přičemž každé oddělení mělo svého lékaře z řad SS. Jednalo se o čerstvé absolventy lékařské akademie SS v Grazu. Nikoho nepřekvapí, že do Dachau se dostali proto, aby se naučili operovat.¹⁵⁴

Na bloku A se nacházely dva operační sály s vedlejšími místnostmi.¹⁵⁵ Také zde byl rentgen, jednalo se o mobilní polní zařízení značky Siemens-Halske s temnou komorou. Na tak vyspělou techniku zde bylo málo místa, vzhledem k obrovskému provozu, který se v táboře vyvinul hlavně v posledních třech letech války.¹⁵⁶ Za zmínku stojí, že obsluha rentgenu neměla s tímto zařízením žádné zkušenosti.¹⁵⁷ Kromě rentgenu a dvou operačních sálů se zde nacházela velká ambulance, ambulance nosní, krční, ušní, oční, zubní oddělení, elektrokardiograf, vanová koupelna, kanceláře a tři malé lůžkové pokoje.¹⁵⁸ Blok B sloužil z jedné třetiny za laboratoře a pokusné stanice malárie (viz níže), zbytek tvořila pisárna

¹⁵² Tamtéž, s. 213-214.

¹⁵³ Tamtéž, 315.

¹⁵⁴ Jelikož bylo zapotřebí chirurgů na frontě, učili se v Dachau operovat i zubaři a další. ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau*. Praha, 2003, s. 130. ISBN 80-7185-536-7. Pro srovnání BLÁHA, František. *Medicina na scestí*. 2. vydání. Praha, 1947, kapitoly „Krankenrevier“ a „Odborníci“, dále také KLEE, Ernst. *Auschwitz, die NS-Medizin und ihre Opfer*. 3. Auflage. Frankfurt am Main, 2004, s. 26-33. ISBN 3-596-14906-1

¹⁵⁵ Podle tehdejšího vězně MUDr. Františka Bláhy se jednalo o velice kvalitní vybavení. BLÁHA, František. *Medicina na scestí*. 2. vydání. Praha, 1947, s. 25.

¹⁵⁶ Na rentgen musel jít každý nemocný, i když trpěl nemocí, která vyšetření rentgenem nevyžadovala, jako tyfus, různé srdeční choroby a jiné. Tamtéž, s. 26.

¹⁵⁷ Rentgenologem zde byl nejdříve původním zaměstnáním tesař, později mechanik a nakonec strojník. Tamtéž, s. 25.

¹⁵⁸ ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau*. Praha, 2003, s. 130. ISBN 80-7185-536-7

revíru, pisárna SS-správy, kanceláře a pokoje šéflékaře a ostatních SS-lékařů a konečně i jako pitevna a lékárna.¹⁵⁹ Blok I. byl blokem nečisté chirurgie a 3. místnost zde sloužila jako pokusná stanice flegmony.¹⁶⁰ Na tomto bloku pracoval jako hlavní ošetřovatel (Oberpfleger) Heinrich Stöhr, který díky své svědomitosti chodil na časté porady k českému lékaři Františku Bláhovi a díky tomu vycházel vstříc jeho prosbám o pomoc se záchranou českých spoluvězňů, také se sem jako ošetřovatelé dostali Češi Valdauf a mnohokrát citovaný Zámečník a i díky nim na bloku I. nacházeli čeští vězni azyl v dobách nemocí a epidemií. III. Blok sloužil jako interna a V. byl určen pro pacienty s tuberkulózou, ti byli ovšem přemístěni na bloky XIII. a XV., zatímco V. blok stal další pokusnou stanicí. Blok VII. se z infekčního a epidemického stal kožním a za zmínku stojí, že místo vrchního ošetřovatele dostal další Čech Rudolf Císař.¹⁶¹ Díky epidemiím tyfu, skvrnivky a dalších nemocí se revír postupně rozšířil na bloky 9, 11, 17, 19 a 23.

Jak jsem se již zmínil v kapitole o nově příchozích věznicích, v revíru s nimi byla sepisována jejich anamnéza, tedy jakýsi chorobopis. To se však nedělalo kvůli zjištění zdravotního stavu vězňů, ale ze zcela jiných důvodů. Toto sepisování sloužilo k registraci zlatých zubů a tetování na kůži, což mělo svůj obludný význam, který se pokusím vylíčit níže. Dále registratura sloužila k vytipování vhodných vězňů pro lékařské pokusy a pro zajímavé operace, na které netrpělivě čekali mladí SS lékaři. Další zaměstnanci revíru už tvořili vězňové, hlavním kápem byl do roku 1942 jistý Josef Heiden a jak líčí čeští pamětníci, kteří s ním a s dalšími revírkápy přišli do styku, jednalo se o sadistické devianty, kteří si výbuchy vzteku vylévali právě na nemocných.¹⁶² Mezi vězni byla celá řada vystudovaných lékařů, ale ti na revíru jako lékaři pracovat nesměli, až po změnách v roce 1942 začali pracovat alespoň jako ošetřovatelé. Krátce zde působil jako lékař František Bláha. Jeho osud je natolik zajímavý, že si dovolím ho přiblížit. Jako všichni ostatní, i on si vytrpěl muka, která zažili všichni nově příchozí vězni. Po 14 dnech byl spolu s dalšími poslán na revír jako „učební materiál“, na kterém si zaměstnanci revíru zkoušeli výplachy žaludku a střev. Přístroje k tomu určené neumývaly, proto celá tato skupina včetně Bláhy onemocněla břišním tyfem. Bláha se pokoušel dostat na revír mezi nemocné, byl však Heidenem doslova vykopán ven, pomoc se naskytlá až v podobě sudetského němce Karla Neubauera, který na Bláhu upozornil Ladislava

¹⁵⁹ BLÁHA, František. *Medicina na scestí*. 2. vydání. Praha, 1947, s. 41-42.

¹⁶⁰ Flegmona je infekční hnisavý zánět podkožní tkáně, popřípadě i svalstva. BLÁHA, František. *Medicina na scestí*. 2. vydání. Praha, 1947, s. 43.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 44.

¹⁶² ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau*. Praha, 2003, s. 131. ISBN 80-7185-536-7. Pro srovnání BLÁHA, František. *Medicina na scestí*. 2. vydání. Praha, 1947, s. 24. Dále také POKORNÝ, Ferdinand. *V městě Satanově: Vzpomínky z let 1941-1945*. Olomouc, 1948, s. 109.

Kopřivu, který v té době pracoval na revíru jako písař. Tito dva Bláhu tajně odnesli na revír. Bezprostředně po uzdravení, ještě když ležel na revíru mezi rekonvalescenty, si ho vytipovali SS-lékaři jako pokusný objekt pro tzv. subtotální resekci, cholecystektomii a plastiku choledochu.¹⁶³ Abych podtrhl absurditu těchto pokusů, zmíním fakt, že prvního asistenta dělal při operacích revírkápo Heiden, v civilu rakouský voják a člověka dávajícího narkózu jistý Walter, povoláním číšník.¹⁶⁴ Bláhovi se podařilo z operačního sálu utéct za pomoci polského studenta Ferdinanda, který v té době byl rovněž jeden z chirurgických asistentů. Schoval se na českém bloku a díky pomoci dalšího českého doktora, MUDr. Říhy z Ostravy, se dostal do punčochářské dílny (o dílnách se zmiňuji v samostatné kapitole). Po dalších strastech, kdy pracoval v pracovním komandu a dalších dílnách, došlo k tomu, že si ho nechal zavolat vrchní SS-lékař dr. Volter a ustanovil ho jako chirurga. Tuto činnost vykonával zhruba měsíc, než odmítl operaci jistého českého vězně, která byla zbytečná a měla sloužit čistě jako studijní pro mladé SS-lékaře. Tím byl zbaven pozice chirurga a dostal se jako pomocná síla na pitevnu a tzv. patologické oddělení.¹⁶⁵ Tím se z MUDr. Františka Bláhy stal „řidič dvoukoláku“, na kterém svázel z celého tábora mrtvolu, které následně spolu s dalšími pracovníky pitevny pitval a vytvářel tak chorobopisy, hodící se písařům. To byla totiž další zvláštnost revíru. V každém případě a za každých okolností musel být v pořádku chorobopis, který se předkládal vrchnímu SS-lékaři. A tak bylo téměř pravidlem, že předpokládaný průběh nemoci, léčba i následná smrt se zapisovala až poté co byla provedena pitva.¹⁶⁶

Při táborové nemocnici vznikly i dvě pracovní dílny, v jedné pracovali invalidé, kteří nebyli schopni normální práce, zatímco druhá byla o dost specializovanější. První z nich byla punčochárna, kde ve sklepní místnosti ve vlhké zimě pracovali invalidé, z velké většiny s otevřenými ranami, prosáklými obvazy, lidé tuberkulózní a s velkými otoky. Kápo se jmenoval Willi a šéfoval i druhé dílně. Náplní práce v punčochárně bylo záplatování vězeňských úborů a štipování ponožek a svetrů, hlavně pro SS-many a táborové prominenty.¹⁶⁷ Druhá řemeslná dílna se prakticky nacházela na patologickém oddělení u pitevny. Pracovní činnost v této dílně se skládala ze stahování kůže mrtvolám, hlavně z prsou a zad, které pak byly velmi pracně preparovány a ručně a chemicky vydělávány na jemnou

¹⁶³ Subtotální resekce žaludku znamenala odejmutí téměř celého žaludku až k jícnu a následné spojení přímo s tenkým střevem. Cholecystektomie byl zákrok, při němž se odejímal žlučník.

¹⁶⁴ BLÁHA, František. *Medicina na scestí*. 2. vydání. Praha, 1947, s. 34.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 55. Více o osudech českých lékařů vězněných v koncentračních táborech viz ŠTĚPÁNEK, Zdeněk. *Moravští lékaři v koncentračních táborech*. In MOULIS, Miloslav (ed.). *Češi v nacistických koncentračních táborech, káznicích a věznicích*. Praha, 1996, s. 71-76.

¹⁶⁶ BLÁHA, František. *Medicina na scestí*. 2. vydání. Praha, 1947, s. 27.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 35.

kůži. SS-mani včetně lékařů a civilních hostů pak předkládali stříhy, podle nichž se kůže vykrajovala pro sedla, kabelky, jezdecké kalhoty, rukavice a další. Ceněná byla zvláště tetovaná kůže, kterou měli zejména Rusové, Italové a Francouzi.¹⁶⁸ Dalším předmětem řemeslné výroby byly lebky a části kostry nebo i celé skelety, denně odřezávané a preparované, které se následně anatomicky přesně konstruovaly pomocí drátů dohromady. Vyrábělo se na zakázku např. pro německé školy medicíny.¹⁶⁹

18. Pokusné stanice

V Dachau vznikalo hned několik pokusných stanic. Zatímco v počátcích vlády nacistů se ještě dodržovala pravidla humánního zacházení s nemocnými a zkoumalo se pouze na myších, s masovým nástupem koncentračních táborů si Himmler uvědomil obrovský potenciál lidského materiálu jako pokusných morčat.¹⁷⁰ Začnu pokusnou stanicí flegmony, nacházející se na I. bloku. S pokusy se začínalo přímo na chirurgickém oddělení, kde na operačním sále SS-lékaři vytahovali hnis z boláků a vstříkovali je pomocí injekcí do těl zdravých vězňů. Téměř výlučně byly pokusné oběti vybírány z řad kněží, ti totiž do táborů putovali přímo z far a kostelů a neměli tak za sebou strastiplná období v jiných koncentračních táborech. Byli tak na rozdíl od stálých pohublých, sešlých a vyhladovělých vězňů v dobré kondici. Roli zde hrála i národnost, němečtí kněží zůstali bez úhony, vybíralo se v řadách převážně polských kněží, kterých bylo v táboře nejvíce. Ovšem čeští kněží také nezůstali stranou. Například smíchovští faráři Hájek a Zámečnick, ti podleli pokusům ihned. Jiní však o svůj život bojovali třeba i celý rok, jako kupříkladu pražský farář Horký, který přežil, ale za cenu amputované nohy.¹⁷¹ Na infikovaných se následně zkoušely nové léky, které ale v drtivé většině na toto onemocnění nezabíraly.¹⁷² Tato pokusná stanice nebyla tak známá jako ostatní. Lidé, kteří se z ní dostali, končili většinou na invalidním bloku.

O poznání větší „popularitě“ se těšila pokusná stanice malárie, kterou vedl dr. Kurt Schilling. Laboratoře a kancelář sídlily na bloku B, lůžková oddělení na prvních šhubách

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 56.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 57. O této činnosti píše např. i K. Kašák, viz KAŠÁK, Karel. Češi v koncentračním táboře Dachau. In FALTUS, Emanuel (ed.). *Almanach Dachau: kytice událostí a vzpomínek*. Praha, 1946, s. 14-22, cit. s. 21.

¹⁷⁰ Himmler nechal v roce 1933 založit výzkumnou základnu při SS, nazývala se „Ahnenerbe“ a pracovala v ní řada univerzitních profesorů a výzkumných pracovníků. Od roku 1940 umísťovali své pokusné stanice do koncentračních táborů, kde mohli testovat na lidech. ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau*. Praha, 2003, s. 219. ISBN 80-7185-536-7

¹⁷¹ BLÁHA, František. *Medicina na scestí*. 2. vydání. Praha, 1947, s. 71.

¹⁷² Tamtéž, s. 78.

bloku I. a III. Do této stanice se již vybírali vězňové napříč spektrem národnostního složení. Hlavním měřítkem bylo to, že osoby musely být zdravé a nesměly v minulosti prodělat malárii ani syfilis.¹⁷³ Infikovány byly komáry rodu *Anopheles*, ten se vyskytoval i v bažinatém okolí Dachau. Dr. Schilling je choval ve zvláštních zelených síťkových klecích a živil je mouchami nebo krví vězňů.¹⁷⁴ Po infikování byly oběti léčeny jednak ověřenými medikamenty, jako chyninem, Pyramidonem a Neosalvasanem, nebo i novými farmaceutickými výrobky, které měly nahradit nedostatkový chynin. Dr. Schilling se ke svým obětem choval jako k pokusnému materiálu a v případě, že bylo zřejmé brzké úmrtí pacienta, nechal je přeložit na jiná oddělení a tím si chtěl chránit svojí bezúhonnost. Jeho sekretářem z řad vězňů byl Eugen Ost, díky němuž se po válce dochovaly všechny záznamy proti Schillingovi a mohl tak být postaven před soud.¹⁷⁵

Další pokusnou stanicí v Dachau vybudovala Luftwaffe pomocí pojízdných, motorizovaných, hermeticky uzavřených kesonů, tedy jakýchsi zvonů s pozorovacím okénkem. Jednalo se o pokusy se stlačeným vzduchem a mělo se zjistit působení velikých rozdílů tlaku při seskocích a do jaké výšky je člověk schopen pracovat bez kyslíkové bomby. K těmto pokusům byli vybíráni mladí vězni všech národností, kromě německé, do 21 roku, úplně zdraví s dobrou tělesnou konstrukcí. Tito byli po deseti až patnácti uzavřeni do těchto komor a následně uměle stlačováni a pak rychle snižena tlak vzduchu i o několik atmosfér. Podle výpovědi doktora Bláhy, v tu dobu již pracujícího na pitevně, tyto pokusy zásobovaly prosekturu značným počtem mrtvých. Příčina smrti byla obvykle mrtvice, infarkt, plicní embolie a další kolapsy spojené s experimenty.¹⁷⁶ Pokusy zde vedl major Luftwaffe dr. Sigismund Rascher, člověk velice nebezpečný a ke svým obětem bezohledný. Dr. Bláhu nesnášel, neboť mu při pitvách sděloval pravé příčiny úmrtí, což Raschera dovádělo k zuřivosti a Bláhu oslovoval výlučně jako: „wilde Tscheche!“¹⁷⁷

Rascher byl i šéfem další pokusné stanice, která navazovala na pokusy s tlakem. Jednalo se o experimenty se studenou vodou.¹⁷⁸ K tomuto pokusu byli vybíráni nejvíce Židé a

¹⁷³ KLEE, Ernst. *Auschwitz, die NS-Medizin und ihre Opfer*. 3. Auflage. Frankfurt am Main, 2004, s. 119-120. ISBN 3-596-14906-1

¹⁷⁴ ZÁMEČNÍK, S. To bylo Dachau, s. 220. ISBN 80-7185-536-7. Pro srovnání BLÁHA, František. *Medicina na scestí*. 2. vydání. Praha, 1947, s. 79.

¹⁷⁵ Dr. Schilling byl po válce postaven spolu s dalšími pseudovědci před soud a byl odsouzen k trestu odnětí svobody. Bohužel se mi nepodařilo zjistit na kolik let, čerpal jsem z Bláhových vzpomínek na soud, kde Bláha figuroval jako jeden z korunních svědků obžaloby, viz BLÁHA, František. *Jací byli*. Praha, 1948.

¹⁷⁶ BLÁHA, František. *Medicina na scestí*. 2. vydání. Praha, 1947, s. 88-89.

¹⁷⁷ BLÁHA, František. *Jací byli*. Praha, 1948, s. 20-24.

¹⁷⁸ Také tato pokusná stanice vznikla na žádost Luftwaffe, neboť hodně německých letců končilo v chladných mořských vodách a bylo zapotřebí zjistit řadu otázek souvisejících s jejich záchranou. ZÁMEČNÍK, Stanislav.

Rusové, ale nechyběli i jiné národnosti, hlavně slovanské včetně Čechů.¹⁷⁹ Tito pokusní vězni byli několik týdnů před experimenty vykrmováni zvýšeným přídělem potravin. Když nastal jejich čas, byli ponořováni v letecké kombinéze se záchrannou vestou do bazénu s vodou o teplotě od 2 do 12 °C. Pomocí teploměřů, které měli zavedeny do žaludku a konečníku, jim byla měřena teplota.¹⁸⁰ Pokusy zpravidla končily smrtí vězňů, v průměru po 6 až 8 hodinách při tělesné teplotě 28 až 25 °C, někdy však byl pokus zastaven a docházelo k opětovnému zahřání vězňů. To se dělalo buď mechanickým třením, pomocí slunce nebo elektřiny. Speciálním pokusem pak bylo oteplování „živočišným“ teplem.¹⁸¹ Za tímto účelem se v táboře drželo několik vězeňkyň- prostitutek, které si prochládlého vězně braly mezi sebe a snažili se ho následně co nejvíce zahřát.

S Luftwaffe byla spojena i další pokusná stanice, jednalo se o pití mořské vody. Vedoucím stanice byl profesor dr. Beigelberk z Vídně. Postup experimentu byl jednoduchý. Padesát až šedesát osob bylo uzavřeno a přísně střeženo na bloku I a týden před pokusem jim byl dodáván zvýšený příděl potravin. Následující týden nedostali nic a museli pít pouze slanou vodu. Před pokusem byli sledovaní důsledně vyšetřeni a během samotného experimentu museli vykonávat potřebu do speciálních nádob, které se neustále zkoumaly.¹⁸² Není známo, jaká národnost byla při těchto pokusech upřednostňována.

Poslední pokusná stanice, kterou zde popíšu, měla tu zvláštnost, že její velitel byl Hauptsturmführer dr. Rudolf Brachtel, člověk pocházející z moravského Šumperku, který studoval medicínu v Praze.¹⁸³ Cílem této stanice bylo zkoumání žloutenky a jiných jaterních chorob, které se v Dachau v letech 1941-1942 rozmohly. Dr. Brachtel si ke svému zkoumání vybíral všechny, kteří v minulosti prodělali žloutenku, nebo měli jiné zažívací problémy. Těmto prováděl tzv. jaterní punkci, což bylo nabodnutí břicha, konkrétně jater, a získání vzorku tkáně. Je zajímavé, že tyto vzorky nebyly zkoumány přímo v Dachau, ale byly posílány do nějakého lékařského ústavu v Mnichově.¹⁸⁴

To bylo Dachau. Praha, 2003, s. 230. ISBN 80-7185-536-7. Pro srovnání KROUPA, Vlastimil. *Koncentrační tábory třetí říše: Dachau, Mauthausen.* Praha, 1986, s. 16.

¹⁷⁹ HERRMANN, Heinz J. *Můj boj proti konečnému řešení: z Opavy a Prostějova přes Terezín, Osvětim-Birkenau a Dachau do Izraele.* Brno, 2008, s. 104. ISBN 978-80-87029-34-3

¹⁸⁰ ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau.* Praha, 2003, s. 230. ISBN 80-7185-536-7. Pro srovnání BLÁHA, František. *Medicina na scestí.* 2. vydání. Praha, 1947, s. 90-91.

¹⁸¹ BLÁHA, František. *Medicina na scestí.* 2. vydání. Praha, 1947, s. 91-92. Pro srovnání také KLEE, Ernst. *Auschwitz, die NS-Medizin und ihre Opfer.* 3. Auflage. Frankfurt am Main, 2004, s. 350-355. ISBN 3-596-14906-1

¹⁸² BLÁHA, František. *Medicina na scestí.* 2. vydání. Praha, 1947, s. 95.

¹⁸³ Tamtéž, s. 24.

¹⁸⁴ ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau.* Praha, 2003, s. 236. ISBN 80-7185-536-7

19. Euthanasie a T-4

O samotném Projektu euthanasie se zmíním krátce, neboť k Dachau se vztahuje jen částečně. Celý projekt nesl tajný název T-4, aby se předešlo veřejnému nesouhlasu. Projekt byl zaměřen na pacienty psychiatrických léčeben a jeho výsledkem mělo být zbavení se všech těchto nežádoucích lidí, neboť rasoví inženýři došli k názoru, že usmrcením pacientů léčeben se stát zbaví ekonomického břemene a navíc uvolněné objekty poslouží jako budoucí kasárny.¹⁸⁵ Projekt byl zahájen v polovině roku 1939 jako Akce T-4, a přesto, že fungoval pouze dva roky, měl na svědomí přibližně 70 000 obětí z řad psychicky nemocných lidí.¹⁸⁶

Zde se však ke slovu dostává Himmler, který měl s T-4 své vlastní plány. Po dohodě s hlavními lékaři projektu, jen několik dní po skončení projektu euthanasie, bylo domluveno, že ti samí lidé, kteří se starali o likvidaci psychicky nemocných, se nyní vrhnou na práce neschopné vězně koncentračních táborů.¹⁸⁷ Byly uspořádány selekce ve všech koncentračních táborech, kdy vybraní invalidé byli posíláni na smrt. Tato akce nesla krycí název „Sonderbehandlung 14 f 13“. V Dachau se začalo se selekcemi 3. září 1941.¹⁸⁸ Probíhaly nejprve na revíru a vybírání byli všichni pacienti neschopní chůze, lidé se zjevnou tělesnou vadou, s obvazy a mnoho dalších. Následně s nimi byl sepsán dotazník, do kterého zpravidla psychiatři z T-4 psali vymyšlené duševní choroby. Invalidé byli následně deportováni do Hartheimu, kde již byla v provozu plynová komora.¹⁸⁹

Akce 14 f 13 skončila 27. dubna 1943 vydáním oběžníku, ve kterém Inspektorát KT informoval velitele koncentračních táborů, že pro tuto akci smějí být napříště vybírání jen duševně nemocní vězni, invalidé a práce neschopní z této akce mají být vyřazeni. V praxi to ovšem neznamenal, že by se skoncovalo s vražděním práce neschopných, neboť tábory, včetně Dachau, měli dost svých způsobů, jak se těchto nežádoucích osob zbavit.¹⁹⁰

¹⁸⁵ BURLEIGH, Michael. *Třetí říše: nové dějiny*. Praha, 2008, s. 319-321. ISBN 978-80-257-0054-9

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 322.

¹⁸⁷ KLEE, Ernst. „Euthanasie“ im NS-Staat: Die „Vernichtung lebensunwerten Lebens“. 11. Auflage. Frankfurt am Main, 2004, s. 345. ISBN 3-596-24326-9

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 346-347.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 352.

¹⁹⁰ Například tuberkulózní pacienti byli zabíjeni fenolovými injekcemi. ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau*. Praha, 2003, s. 177-178. ISBN 80-7185-536-7

20. Nemoci v Dachau

Během války se přeplněný tábor Dachau stal místem výskytu nejrůznějších chorob. Nejrozšířenější táborová nemoc byla tuberkulóza. Ke konci války působil jako vedoucí lékař tuberkulózního oddělení český doktor z řad vězňů Josef Halaška, který později uvedl, že systematickým vyšetřením všech vězňů bylo zjištěno, že 60% z nich mělo nález na plicích, zatímco vězňové, kteří přišli s invalidními transporty, měli nález až v 90%.¹⁹¹ Podmínky pro rozšíření a následné udržování TBC byly v Dachau skvělé. Jednak šlo o klimatické podmínky, těžkou práci v pracovních komandech, nedostatečnou výživu jak kvalitativně, tak kvantitativně, nedostatečné hygienické podmínky a v neposlední řadě i podmínky na jednotlivých blocích, kde se muselo ke konci války tísnit o mnoho více vězňů, než bylo předepsáno.¹⁹² Nemocní tuberkulózou se po táboře pohybovali volně a museli pracovat spolu se zdravými vězni. V mnoha případech ani nevěděli, že jsou nemocní a na revír se často dostaly jen těžké případy, které ale většinou končily v krematoriu. Zajímavé je národní složení při onemocnění TBC. Na prvních místech byli východní Slované, tedy Rusové a Ukrajinci. Podle slov dr. Bláhy, který prováděl veškeré pitvy v táboře, byly na ruských tělech téměř ve sto procentech patrné známky TBC.¹⁹³ Na druhém místě byli Francouzi a další středomořské národy. Za nimi byli Němci, ty měli tu výhodu, že na revír byli přijati vždy, když si o to zažádali. Češi v tomto žebříčku úmrtí na TBC zaujímali jedno z posledních míst.¹⁹⁴

Kromě tuberkulózy se Dachau nevyhnuly ani nákazy břišního tyfu. První velká epidemie postihla tábor na konci roku 1942. Zprvu se nevědělo, o jakou nemoc jde. Prováděla se dezinfekce některých bloků, kde se nemoc vyskytla, jednalo se například i o blok 10, kde byla řada českých vězňů.¹⁹⁵ Všichni museli odevzdat veškeré oblečení a pak je nahé hnali v prosincovém mrazu do koupelny, tam je nastříkali koncentrovanou dezinfekcí, která jim popálila pokožku, osprchovali je vařící vodou a rozpařené je hnali zpět na baráky¹⁹⁶. Táborový lékař na celý tábor uvalil karanténu, která trvala do 15. března a z 1400 nemocných jich zemřelo 526.¹⁹⁷ Břišní tyfus se následně v Dachau objevoval v menší či větší míře po zbytek války.

¹⁹¹ HALAŠKA, Josef. Část speciální. In BLÁHA, František. *Medicina na scestí*. 2. vydání. Praha, 1947, s. 133-177; s. 133.

¹⁹² Tamtéž, s. 133.

¹⁹³ BLÁHA, František. *Medicina na scestí*. 2. vydání. Praha, 1947, s. 130.

¹⁹⁴ HALAŠKA, Josef. Část speciální. In BLÁHA, František. *Medicina na scestí*. 2. vydání. Praha, 1947, s. 133-177; s. 148.

¹⁹⁵ ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau*. Praha, 2003, s. 213. ISBN 80-7185-536-7

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 214.

¹⁹⁷ SOFSKY, Wolfgang. *Řád teroru: koncentrační tábor*. Praha, 2006, s. 216. ISBN 80-7203-818-4

Ani skvrnitý tyfus neboli skvrnivka, se Dachau nevyhnul. Hlavním přenašečem byly vši a blechy. Vzhledem k tomu, že v tábore fungoval systém odvěšování a dezinfekce, tato choroba byla po dlouhou dobu velkou neznámou. Až příchodem přelidněných invalidních transportů z Maďarska se tento systém zhroutil. Vězňové nebyli ostříhání ani převlečení, natož vykoupání a rovnou z vlaku byli umísťováni na bloky, které už tak byly přeplněné. Jak píše dr. Bláha, vězňové z těchto transportů byli značně znečištěni a doslova pokrytí vrstvou vši.¹⁹⁸ Nemoc se projevovala vysokými teplotami, bolestmi hlavy a vyrážkou téměř celého těla. Tato epidemie z přelomu let 1944/45 si vyžádala největší počet mrtvých.¹⁹⁹

21. Invalidé a jejich transporty

Ten, kdo přežil pokusné stanice, popřípadě prodělal nějakou závažnější nemoc, zpravidla končil v invalidních blocích. Lidé zde byli jen jakási stvoření potažená kůží, často s chybějící končetinou. Na invalidní bloky připadalo méně jídla, než na ostatní. Kdo se dostal sem, měl jen pár možností, co se svým osudem. Ti šťastnější se dostali do punčochářské dílny (viz výše). Z této dílny se většina zotavila a dostala se zpět do některého z pracovních komand. Druhá varianta byl úkryt na revíru za pomoci spřízněného ošetřovatele. Na ty ostatní čekala smrt. Ta se objevovala v podobě injekcí, plynové komory, rány z pistole nebo invalidního transportu. Vězňům se říkalo, že pojedou na zotavovací pobyt, ovšem ostatním začalo být divné, že oblečení po těchto invalidech se posílalo vždy zpět, a tak se osudy takto vypravených invalidů staly brzy veřejným tajemstvím. Začalo se proslýchat, že transporty směřují do okolí Lince a tak si všichni mysleli, že konečná stanice je Mauthausen. To byl omyl, cílem byl Hartheim, kde již naplno běžela plynová komora.²⁰⁰ V pozdější fázi války se také Dachau stalo konečným místem pro tyto transporty. V praxi to vypadalo tak, že jednou za čas se z tábora vypravil vlak s dobytčími vagóny a v zhruba stejném intervalu podobný vlak do Dachau přijel. Je otázkou, jak takový systém mohl fungovat. Jednotliví velitelé táborů se takto zbavovali praceneschopných lidí a zodpovědnost za jejich životy přehrávali na šéfy jiných táborů. Těmito deportacemi přicházely do Dachau početné skupiny českých vězňů,

¹⁹⁸ BLÁHA, František. *Medicina na scestí*. 2. vydání. Praha, 1947, s. 188.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 196.

²⁰⁰ ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau*. Praha, 2003, s. 173. ISBN 80-7185-536-7

jako například transportem z listopadu 1942, kdy do tábora přišla početná skupina asi 900 invalidů z Mauthausenu, mezi nimiž bylo na 250 Čechů.²⁰¹

22. Krematorium

Až do příchodu transportů z Rakouska v roce 1938 nebyla úmrtnost v Dachau srovnatelná s válečným obdobím. Pro lepší názornost uvádím holá statistická čísla - v roce 1933 zahynulo 22 lidí, o rok později 34 v souvislosti s represáliemi proti SA, roku 1935 zemřelo 13 a následující rok jen 11 vězňů. Roku 1937 stoupla úmrtnost na 38 lidí.²⁰² Před zahájením války fungovala v Dachau jakási umrlčí komora, odkud se těla odvážela v zatlučených rakvích ke spálení do Mnichova. Po zahájení války se v důsledku přílivu zahraničních vězňů enormně zvýšila mortalita a krematoria se začala budovat ve všech koncentračních táborech. V létě 1940 bylo v Dachau postaveno krematorium vedle vězeňského tábora. Jednalo se o malý domek s kremační pecí o dvou otvorech pro vsazování mrtvol. Od května 1941 byl pro tábor zřízen vlastní matriční úřad, aby se katastrofální úmrtnost mohla před veřejností utajit.²⁰³ Již po roce fungování malé krematorium nestačilo.

Stavba nového krematoria byla zahájena na jaře 1942 a ve srovnání s původním se jednalo o dobře vybavenou „továrnu na smrt“. Prvním dostupným dokladem o přípravě stavby je deníkový záznam Karla Kašáka, pořízený počátkem února 1942 podle informací českých studentů, kteří pracovali ve stavební kanceláři tábora.²⁰⁴ Stavební práce měly být zahájeny ihned po opadnutí mrazů a měly trvat tři měsíce. Ve skutečnosti se začalo až koncem května a krematorium bylo uvedeno do provozu až na jaře 1943. Za zmínku stojí i stavební komando, které až na jednoho tesaře a zedníka sestávalo pouze z polských kněží.²⁰⁵ Se stavbou krematoria jsou spojeny i dohady o plynové komoře. Zda v Dachau byla v provozu, nebo zda zde byla vůbec zkonstruována, je otázkou. Na tenký led poválečných vzpomínek a informací z druhé ruky jsem se raději nepouštěl. Můj názor je ten, že jelikož spousta invalidních transportů mířila do Hartheimu, kde plynová komora fungovala, v Dachau podobné zařízení nainstalováno nebylo.

²⁰¹ KAŠÁK, Karel. Češi v koncentračním táboře Dachau. In FALTUS, Emanuel (ed.). *Almanach Dachau: kytice událostí a vzpomínek*. Praha, 1946, s. 14-22, cit. s. 20. Mnozí z nich krátce po příjezdu zemřeli vysílením, viz POHORSKÝ, Petr. *Blanický rytíř Jaroslav Kozel*. Praha, 1992. ISBN 80-901189-1-7

²⁰² ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau*. Praha, 2003, s. 245. ISBN 80-7185-536-7

²⁰³ Tamtéž, s. 245. Před zřízením tohoto úřadu se veškeré záznamy o úmrtích vězňů musely sepsávat do Dachauské civilní matriky.

²⁰⁴ ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau*. Praha, 2003, s. 245-246. ISBN 80-7185-536-7

²⁰⁵ Tamtéž, s. 246.

23. Změny v každodenním životě po roce 1942

V roce 1942 bylo rozhodnuto o tzv. Totálním nasazení. Na 23. dubna 1942 byla svolána schůze velitelů koncentračních táborů spolu s řediteli hospodářských podniků SS, ze které vzešel rozkaz o pracovním nasazení vězňů, které mělo být vyčerpávající, aby bylo dosaženo co největšího výkonu ve výrobě.²⁰⁶ Vše, co by odvádělo vězně od práce, jako apely a přestávky na jídlo, mělo být zkráceno na minimum. Také duchovní, kteří byli hlavně v Dachau, měli být zapojeni do pracovního procesu. Himmler hledal stále nové pracovní síly, které by ve zbrojním průmyslu nahradily v té době již nepoužitelné vězně. 18. září 1942 měl schůzi s říšským ministrem spravedlnosti Thierackem, na které se dohodli, že do koncentračních táborů se přemístí všichni vězni tzv. zajišťovací vazby, dále Židé, Cikáni, Rusové, Ukrajinci, Poláci s trestem vyšším než 3 roky a Němci a Češi s trestem vyšším než 8 let.²⁰⁷ Tento vražedný režim však přesáhl míru únosnosti a katastrofálně vzrostla úmrtnost. V červenci 1942 bylo v koncentračních táborech celkem 98 tisíc lidí, na konci roku tento počet klesl o deset tisíc. Průměrná měsíční úmrtnost činila skoro 10%.²⁰⁸

V Dachau se tyto změny promítly zničující prací. Velitel tábora Piorkowski do poměrů v táboře příliš nezasahoval a hlavní slovo měli jeho podřízení lagerföhreři. Jmenovitě šlo o Franze Hoffmanna, Josefa Jarolina a Raportführera Josefa Seusse.²⁰⁹ Změna nastala až po výměně velitelů, která nastala 1. září 1942. Piorkowski byl nahrazen Martinem Weissem, který v Dachau sloužil od založení tábora, nejprve jako pouhý strážný, později jako technický vedoucí a od roku 1938 vykonával funkci adjutanta u velitelů Loritze a Piorkowského.²¹⁰ Od roku 1940 však působil ve funkci velitele tábora v Neuengamme, který se vyznačoval velmi těžkou prací při regulacích ramen Labe. Vězni do tohoto koncentračního tábora byli dodáváni právě z Dachau. Pokud tam nezahynuli, vraceli se zpět jako invalidní trosky. Před povoláním zpět do Dachau však na Weisse čekalo podání vysvětlení u Pohla za zbídačený stav vězňů v Neuengamme. Pohl totiž nejenže požadoval tvrdou práci, ale navzdory tomu chtěl zabránit vysoké úmrtnosti vězňů a zavést reprodukci jejich práce schopnosti.

²⁰⁶ SPOERER, Mark. *Nucené práce pod hákovým křížem: Zahraniční civilní pracovníci, váleční zajatci a vězni ve třetí říši a v obsazené Evropě v letech 1939-1945*. Praha, 2005, s. 113-117. ISBN 80-7203-708-0

²⁰⁷ ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau*. Praha, 2003, s. 196. ISBN 80-7185-536-7

²⁰⁸ Tamtéž, s. 198.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 206.

²¹⁰ Tamtéž, s. 207.

Pod touto tvrdou výtkou ze strany Pohla začal Weiss v Dachau prosazovat tyto humánnější pravidla. Mezi nimi byl i zákaz bití, zbytečně šikanování, zákaz trestu vyvěšování, zrušení poledního apelu a zkrácení ranního a večerního.²¹¹ Dále odvolal lagerführera Hoffmanna i Rapportführera Seusse. Mezi novými pravidly, zavedenými pro koncentrační tábory včetně Dachau patřily například zásilky potravin z domova a zrušily se trestné bloky. Tyto opatření vedly k nečekanému a příjemnému obratu v životě vězňů.²¹² Je však chybou tyto změny interpretovat jako zásluhy nového velitele dachauského tábora. Martin Weiss rozhodně nebyl žádným humanistou, pouze plnil příkazy, které mu byly dány shora. Jako příklad bych mohl uvést to, že sice zrušil trest vyvěšování, ale zato ve velkém zavedl tresty výpraskem.²¹³ Weiss byl velitelem tábora od září 1942 do listopadu 1943.

Život práce schopných vězňů se od podzimu 1942 změnil téměř k nepoznání od minulých let. Byla zavedena jedenáctihodinová pracovní doba. Zrušilo se dlouhé stání za každého počasí na apelech, odpadly šikany s úklidem skříňky, se stláním postelí a s nekonečným leštěním podlahy, které zabíralo největší část volného času. Blokovaný personál už nesměl zakazovat přístup na ubikace s odůvodněním, aby se nezašpinila podlaha. Stejně tak odpadlo náročné nošení jídla ve várnících, namísto toho se zavedlo pohodlnější rozvážení na tzv. moorexpresech.²¹⁴ Jednou z nejvýraznějších změn však bylo posílání potravinových balíčků z domova. Zásilka nebyla nijak množstevně ani váhově omezena. Hlavně zahraniční vězňové, Čechy nevyjímaje, byli dobře zásobováni, neboť v mnoha zemích, se pomoc pronásledovaným brala jako projev vlastenectví. A i díky solidaritě mezi vězni se zlepšila situace těch, kterým balíčky nepřicházely. Na ubikacích se totiž vězni většinou o jídlo dělili. Toto zásobovací opatření mělo za následek novou diferenciaci vězňů. Bujel výměnný obchod, a kdo měl dostatek potravin, mohl získat všechno, včetně dobrého pracovního komanda. I díky balíčkům se zlepšily vztahy mezi vězni a vězeňským personálem, přestože zákazy bití a šikanování se nikdy zcela neprosadily. Došlo k tomu, protože kápové a členové táborového personálu byli většinou němečtí dělníci a jejich rodiny živořily a nemohly jim posílat mnoho potravin jako ostatním vězňům. Proto se stále více stávali závislími na lidech, kteří ještě před rokem patřili k táborové spodině.

²¹¹ Tamtéž, s. 208.

²¹² KUBÍK, Miroslav. Jak jsme si psali II. In LANGHAMEROVÁ, Miroslava (ed.). *Terezínské listy 34*. Praha, 2004, s. 58-68, cit. s. 59. ISBN 80-85433-93-1

²¹³ ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau*. Praha, 2003, s. 209. ISBN 80-7185-536-7

²¹⁴ Tamtéž, s. 212. Moorexpres byla jakási kárka, na kterou se naložily várnice s jídlem a pohodlně se rozvezly po blocích. Pro srovnání též POSPISCHIL, Pepi. Vzpomínky na „Moorexpress“. In FALTUS, Emanuel (ed.). *Almanach Dachau: kytice událostí a vzpomínek*. Praha, 1946, s. 25.

24. Kulturní život v Dachau

K omezenému rozvoji kulturního života docházelo i před změnami v roce 1942. Jednalo se například o hudební kroužek, který si vzal pod patronát lagerführer Zill. Kroužek se skládal z velké části z českých vězňů.²¹⁵ Tito vězňové pravidelně vyhrávali na druhém bloku, který obývali táborový prominenti a kápoové. Kapele se tak dostávalo většího přídělů potravin. Na začátku roku 1941 Zill rozhodl, že z hudebního kroužku se vytvoří táborový orchestr a tím začal nábor hudebníků. Bylo zřízeno malé komando, které neslo označení Lagermusik. Kápem se stal vídeňský Čech Kozlík.²¹⁶ Na jaře měl orchestr již 28 členů, z toho bylo čtrnáct Čechů, deset Poláků, dva Němci a dva Rakušani. Tomuto komandu byly povoleny zkoušky a každou neděli měli koncert v baráku, který jinak sloužil k výrobě dřeváků. Orchestr dále vyhrával při oficiálních návštěvách tábora, které se konaly i několikrát do týdne. Některé neděle se koncertovalo pro vězně a jednotliví hudebníci chodili občas zahrát i nemocným na revíru.²¹⁷

Koncem dubna 1943 povolil Schutzhaftlagerführer Redwitz hraní fotbalu.²¹⁸ Na apelplace se objevily přenosné branky a první hráči. Vznikla mužstva podle národnostního principu, v některých případech pod záštitou vlivných pracovních komand. Tak například mužstvo táborové kuchyně reprezentovalo německé vězně, ale hráli v něm hlavně lucemburští policisté, kteří byli výborní fotbalisté.²¹⁹ Jejich zásluhou byla „kuchyně“ nejlepší. Dalšími dobrými týmy byly výběry Čechů (plantáže), Poláků, tehdejších Jugoslávčů a Italů. Každou neděli odpoledne se za velkého zájmu osazenstva tábora pořádala „mezinárodní“ utkání.²²⁰

Jak jsem již psal výše, na konci roku 1942 Dachau zasáhla epidemie břišního tyfu a na tábor byla uvalena karanténa, která měla i jednu světlou stránku. Vězni byli téměř tři měsíce v táboře bez hlídek SS. Mohli si tak odpočinout a alespoň částečně nabrat nové síly. Za karantény vznikly tři pěvecké soubory, taktéž organizované podle národností, a tedy jugoslávský, český a polský.²²¹ Také vznikaly nové písně, básně a byly vytvořeny podklady

²¹⁵ ULC, Josef. Dachauská táborová hudba. In FALTUS, Emanuel (ed.). *Almanach Dachau: Kytice událostí a vzpomínek*. Praha, 1946, s. 69-79, cit. s. 69.

²¹⁶ tamtéž, s. 69.

²¹⁷ tamtéž, s. 70.

²¹⁸ KUBÍK, Miroslav. Jak jsme si psali II. In LANGHAMEROVÁ, Miroslava. *Terezínské listy 34*. Praha, 2004, s. 58-68, cit. s. 58-59. ISBN 80-85433-93-1

²¹⁹ ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau*. Praha, 2003, s. 213. ISBN 80-7185-536-7

²²⁰ Tamtéž, s. 213.

²²¹ FALTUS, Emanuel. Jak vznikala a vyvíjela se kulturní činnost v Dachau. In FALTUS, Emanuel (ed.). *Almanach Dachau: Kytice událostí a vzpomínek*. Praha, 1946, s. 36-64, cit. s. 41.

pro pozdější divadelní vystoupení. Po skončení karantény se začala rozvíjet kulturní činnost v rámci celého tábora, organizovaná hlavně pod vedením Rakušana Viktora Matejky.²²²

Po uvolnění poměrů došlo také k využívání táborové knihovny, která se neustále rozrůstala. Knihy se do tábora dostávaly hlavně v balíčcích s jídlem, ale také z různých konfiskátů, k nimž měli pracující vězni přístup. Například Poláci, kteří uklízeli prostory mnichovského gestapa, našli ve sklepě knihy zabavené varšavské veřejné knihovně. Knihy přinášely do života vězňů určité zapomnění a díky nim se mohli odpoutat od těžké současnosti. Do rukou se dostávala i klasická díla z dějin jejich národů. Sienkewiczovy knihy se na polských barácích předčítaly v ložnicích před spaním. U Čechů se největší oblíbenosti dostalo ilegálně drženým Jiráskovým svazkům.²²³

Dalším projevem kulturního rozvoje v táboře byly tzv. kulturní večery. Po večerce a zhasnutí světla se konaly ilegální černé hodinky s různým obsahem. Prováděly se týdenní přehledy událostí na frontách, konaly se přednášky na různá témata, recitovaly se básně a vzpomínalo se na život na svobodě.²²⁴ V táboře vzniklo mnoho básní a písní, které odrážely kruté podmínky v táboře, touhu po domově a naději v osvobození.²²⁵ Jedna z prvních kulturních akcí se konala na bloku 10, kde pobývali Češi.

Od jara 1943 se počaly v koupelně nebo v tzv. „školním“ baráku pořádat programy s kabaretními, recitačními, pěveckými, hudebními i tanečními vystoupeními s mezinárodní účastí. Měly velký ohlas a místnosti bývaly vždy přeplněné. V tom samém období bylo na prostranství před dezinfekcí postaveno jeviště pod širým nebem, tzv. „Freilichtbühne“, na kterém se v pozdější době konala řada divadelních představení.²²⁶

Nutno dodat, že v táboře tehdy vládl protichůdný systém. Vedle maximálního pracovního vytížení přinesl pro vězně lidštější životní podmínky, lepší zdravotní péči, zásilky potravin, kulturní vyžití v podobě různých vystoupení, stejně jako fotbalová utkání. Současně s tím však na revíru probíhaly vražedné pokusy na lidech, v bunkru byli injekcemi zabíjeni práceneschopní vězni a vedle tábora rostlo nové krematorium pro velký počet zemřelých. Také hygienické a stravovací podmínky se zhoršovaly a tábor byl přeplněn na maximum.

²²² Tamtéž, s. 39-50.

²²³ ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau*. Praha, 2003, s. 215. ISBN 80-7185-536-7

²²⁴ Tamtéž, s. 214.

²²⁵ Například báseň od Františka Kadlece s názvem „Ve stínu sedmi strážných věží“, měla velký úspěch.

FALTUS, Emanuel. Jak vznikala a vyvíjela se kulturní činnost v Dachau. In FALTUS, Emanuel (ed.). *Almanach Dachau: Kytice událostí a vzpomínek*. Praha, 1946, s. 36-64, cit. s. 38-39.

²²⁶ KUBÍK, Miroslav. Jak jsme si psali II. In LANGHAMEROVÁ, Miroslava. *Terezínské listy 34*. Praha, 2004, s. 58-68, cit. s. 59. ISBN 80-85433-93-1

25. Odboj

Odboj uvnitř koncentračního tábora probíhal za specifických podmínek. Zpravidla se jednalo o takovou odbojovou činnost, jejímž cílem bylo proti vůli SS zachránění vězně, posílání ilegálních zpráv z tábora a poslouchání rozhlasových stanic z Londýna a později z Moskvy. Organizovanou sabotáž například zbrojní výroby nelze prokázat. Sabotovali většinou jedinci nebo malé skupinky vězňů.

K odesílání ilegálních dopisů docházelo často prostřednictvím civilistů, kteří v pracovních komandech přicházeli do styku s vězni. Já se však zaměřil na kontakty s odbojem mimo tábor a pašování zpráv o poměrech v táboře. Hlavně v případě českých vězňů se dochovalo několik příkladů takovéto činnosti. Například výše citovaná zpráva o počtu a složení táborového osazenstva od dr. Bláhy. Tato zpráva byla určená pro britskou rozhlasovou stanicí BBC. Další český vězeň Vratislav Jahn měl jako úředník cestovní agentury Čedok kontakty do zahraničí a zprostředkoval její dopravu přes Prahu do Londýna. O odeslání zprávy z Dachau do Prahy se postaral bývalý vězeň Jaroslav Ryška, který pracoval jako civilista v táborové stavební kanceláři.²²⁷ Nepodařilo se mi zjistit, zda zpráva do Londýna skutečně došla.

Mimořádný je případ Rudolfa Císaře. Před zatčením vedl menší odbojovou skupinu Ruda na území Protektorátu. Po atentátu na Heydricha v roce 1942 byl Císař náhodou zatčen a poslán do Mauthausenu, ale jeho skupina Ruda zůstala dále aktivní. Na podzim 1942 se dostal s invalidním transportem do Dachau a ve zbídačeném stavu byl dán na revír. Po uzdravení se stal ošetřovatelem na infekčním bloku 7. Když pak na Vánoce vypukla tyfová epidemie, navázal zkraje roku 1943 spojení se svou odbojovou skupinou v Protektorátu a ta posílala zčásti přes „plantáž“, a zčásti i přímo do tábora (s tichým souhlasem vrchního lékaře SS) velké zásilky léků.²²⁸ Později ti samí lidé posílali do tábora i zásoby potravin na adresy některých českých vězňů. Do této akce byli zapojeni i představitelé státního zdravotního ústavu v Praze, hlavně jeho farmaceutická část.²²⁹ Přispívala také řada pražských lékáren a několik zámožných lidí věnovalo vysoké finanční obnosy. Když se pak například rozbil na tuberkulózním oddělení stroj k léčbě pneumotoraxem, který byl v táborových provizorních

²²⁷ Jaroslav Ryška byl zatčen 17. listopadu 1939 v souvislosti s likvidací českých vysokých škol a spolu s více než tisíci českými studenty poslán do Sachsenhausenu. Odtud se s dalšími studenty architektury dostal do Dachau, kde pracovali v táborové stavební kanceláři. Když byli studenti v roce 1941 propuštěni, byl Ryška donucen, aby tam nadále zůstal pracovat jako civilista. ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau*. Praha, 2003, s. 266. ISBN 80-7185-536-7

²²⁸ CÍSAŘ, Rudolf. Velká akce pomoci nemocným a hladovějícím vězňům v Dachau. In FALTUS, Emanuel (ed.). *Almanach Dachau: Kytice událostí a vzpomínek*. Praha, 1946, s. 159-161, cit. s. 160.

²²⁹ Tamtéž, s. 160.

podmínkách jediným účinným prostředkem k léčení tuberkulózy, poslali přes „plantáž“ nový stroj.²³⁰

S odbojovou skupinou Ruda udržoval Císař čilou ilegální korespondenci. Dopisy posílal prostřednictvím civilní zaměstnankyně plantáže Marie Weberové na fingované adresy do Prahy. Tam se dostaly do rukou zasvěceného poštovního úředníka, který je osobně předával správným adresátům.²³¹ Císař také často psal neviditelným inkoustem mezi řádky normálních cenzurovaných dopisů. Z Prahy pak dostával ilegální korespondenci na papírech, kterými byly zabaleny léky, nebo přes Marii Weberovou na plantáži a kápa Papsina, který dopisy a jiné zásilky pašoval z plantáže do tábora.²³² Přes paní Weberovou dále Císař do Prahy posílal řadu kompromitujících dokumentů a zpráv o chodu tábora nebo památky po zemřelých vězňích, jako například obrázky českého grafika Vojtěcha Preissiga. Do Dachau se mu také podařilo propašovat fotoaparát, se kterým provedl řadu ilegálních snímků.²³³ Císař byl na podzim roku 1944 transportován do Prahy k výsledkům gestapa. Do Dachau se již nevrátil.

Od roku 1942 se táborem čím dál více začaly šířit zprávy rozhlasových stanic BBC a Moskvy. Pro vězně to hlavně po válečných obrazech v neprospěch Německa znamenalo velkou morální podporu. Poslouchalo se v kancelářích SS, což bylo velice nebezpečné, ale i jinde. Například Karel Kašák poslouchal rozhlas od roku 1942 v opravně radiopřijímačů na plantáži.²³⁴ V provozu bylo i několik ilegálních přijímačů, většinou zhotovených ze součástek sestřelených letadel, demontovaných pracovním komandem, které se nazývalo „Kabelzerlegung“. O zhotovení dvou radiopřijímačů se také postarali čeští vězni. Jaroslav Ptáček zhotovil jednoduchý radiopřijímač na sluchátko v plechovém obalu ve tvaru krychle o hraně asi 10 centimetrů. Sloužil k poslechu na „plantáži“, kde jej ukrýval v květináči.²³⁵ Podobný přístroj zhotovil i ing. Vitoul, který byl za to popraven.²³⁶

²³⁰ Tamtéž, s. 160.

²³¹ CÍSAŘ, Rudolf. Psali jsme domů. In FALTUS, Emanuel (ed.). *Almanach Dachau: Kytice událostí a vzpomínek*. Praha, 1946, s. 161-163, cit. s. 161.

²³² Marii Weberové chodily dopisy na adresu Maria Weber, Dachau 3, Kräutergarten, Schliesfach 11, Tamtéž, s. 161. Pro srovnání ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau*. Praha, 2003, s. 267. ISBN 80-7185-536-7

²³³ CÍSAŘ, Rudolf. Psali jsme domů. In FALTUS, Emanuel (ed.). *Almanach Dachau: Kytice událostí a vzpomínek*. Praha, 1946, s. 161-163, cit. s. 162. Řada snímků je právě ve zmíněném sborníku.

²³⁴ FEIERABEND, Vladimír. Solidarita a odboj českých vězňů v Dachau. In MOULIS, Miloslav (ed.). *Češi v nacistických koncentračních táborech, káznicích a věznicích*. Praha, 1996, s. 77-79, cit. s. 78.

²³⁵ ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau*. Praha, 2003, s. 268. ISBN 80-7185-536-7

²³⁶ Tamtéž, s. 268.

26. Solidarita

Životy v Dachau zachraňovala široce založená solidarita. Jednalo se o solidaritu skupinovou, která se u zahraničních vězňů projevovala integrací do národních kolektivů. Snad nikde necítil člověk takovou sounáležitost k ostatním příslušníkům svého národa jako právě v koncentračním táboře. Společný život upevňoval soudržnost národních kolektivů. Na rozdíl od německých vězňů nerozděloval zahraniční vězně boj o ovládnutí táborových funkcí, protože k těm významnějším neměli přístup.

U německých vězňů byla situace o dost složitější. Členili se na řadu skupin, které mezi sebou často soupeřili. Vedle vězňů politických zde byla velká skupina vězňů asociálních, malá, ale nebezpečná skupina kriminálních vězňů a izolované skupiny homosexuálů a Svědků Jehovových.²³⁷ Z kolektivu politických vězňů, který zahrnoval různé politické směry, se vyčleňovala početná skupina komunistů, méně početná, ale vlivná skupina sociálních demokratů, jakož i skupina bývalých nacionálních socialistů, tzv. „padlých andělů“. Komunisté soupeřili o rozhodující pozice se sociálními demokraty a naráželi přitom na ambice kriminálních vězňů a „padlých andělů“, kteří se u vedení SS prosazovali svojí krutostí.²³⁸

Skupinová solidarita spočívala v soudržnosti. Když například Čech dostal práci v dobrém komandu, snažil se do něho dostat i své přátele. Když přijel do tábora transport nováčků, pak se vězni různých národností, kteří se podíleli na jejich příjmu, tj. holiči, písaři, ošetřovatelé atd., snažili navázat kontakty se svými krajany. Také je informovali o tom, co je čeká a na koho se mají obrátit o pomoc a na koho si dát pozor. Postavení národních skupin se zlepšovalo podle toho, kolik jejich členů se dostalo na vlivnější táborové funkce.

K nejvýznamnějšímu místu táborové solidarity patřila nemocnice. Vedle sebe tam leželi a trpěli vězňové různých národností, stejně tak členové nemocničního personálu byli značně národnostně rozděleni. Právě na revíru vznikl v Dachau mezinárodní vězeňský výbor. Od roku 1942 přibývalo ošetřovatelů a později i lékařů, kteří své postavení brali jako posláni vůči spoluvězňům. Mnoho tehdejších pacientů vděčilo za své životy právě nemocničnímu personálu z řad vězňů. Z Čechů uvedu alespoň dr. Josefa Halašku, vedoucího tuberkulózního oddělení. V revíru platilo nařízení, že vedle lidí s tělesnou vadou spadá každý pacient, který se do tří měsíců neuzdraví nebo u něhož nejsou předpoklady k uzdravení, automaticky do kategorie invalidů.²³⁹ Na takové lidi čekala injekce s jedem. Proto se tyto lhůty hlídaly, aby

²³⁷ Tamtéž, s. 269.

²³⁸ Tamtéž, s. 269.

²³⁹ Tamtéž, s. 271-272.

nedošlo k překročení a takoví pacienti se fingovaně na pár dní propustili. Takto to fungovalo na oddělení septické chirurgie, jejímž kápem byl Němec Stöhr, který úzce spolupracoval se Stanislavem Zámečnickem a napomohl tak k zachránění mnohých českých vězňů.²⁴⁰ Tak se stávalo, že mnoho pacientů, kteří by v normálním pracovním komandu zemřeli, nebo jim hrozil transport s dalšími invalidy, leželo na tomto oddělení klidně i několik let. Tak byl například několik let schováván starosta Československé obce sokolské, pětasedmdesátiletý dr. Josef Truhlář, nebo československý diplomat hrabě František Bořek Dohalský, který trpěl angínou pectoris a mnoho dalších.²⁴¹

Velkou roli při zachraňování a pomoci pacientům sehrál několikrát zmiňovaný dr. František Bláha. V době první epidemie břišního tyfu prováděli Češi na bloku 20 pro nemocné sbírky ovoce a Dextropuru z balíčků a dodávali je Bláhovi. Ten v pitevně vařil řídký kompot, bohatý na vitamíny, a z Dextropuru připravoval roztok pro posilující injekce. Po večerech pak obcházel s kbelíkem v ruce tyfová oddělení a pomáhal těm nejpotřebnějším. Brzy se tak stal jednou z nejpopulárnějších osobností v táboře. V roce 1943 byl jmenován prosektorem, tedy vrchním pracovníkem prosektury, která se vyvinula z pitevny.²⁴² Nutno dodat, že svojí působnost ani po tomto jmenování neomezoval jen na pitevnu.

27. Evakuace a osvobození tábora

Dne 23. dubna 1945 nechalo vedení tábora na apelplaci nastoupit všechny židovské vězně. Byly jich asi 2 tisíce. Po dlouhém čekání je odvedli do vagónů na vlečku, ale chyběla lokomotiva k jejich odvozu, takže ve vagónech museli čekat další tři dny.²⁴³ O den později, tedy 24. dubna, odvezli nákladními vozy první část prominentních vězňů směrem do Alp a prozatímně je umístili do sběrného tábora gestapa u Innsbrucku. V noci na 27. dubna tam odeslali zbývající. Celkem se jednalo o necelých 7 tisíc vězňů. 26. dubna po ranním apelu odešlo v Dachau do práce jen několik komand, jejichž činnost byla nezbytná pro chod tábora i SS.²⁴⁴ Nesměli mezi nimi být žádní Rusové. Po deváté hodině vydalo vedení SS rozkaz, aby všichni, s výjimkou revíru, nastoupili, připraveni k pochodu, ve 12 hodin na apelplac.²⁴⁵ Lidé

²⁴⁰ BLÁHA, František. *Medicina na scestí*. 2. vydání. Praha, 1947, s. 43-44.

²⁴¹ ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau*. Praha, 2003, s. 275. ISBN 80-7185-536-7

²⁴² Tamtéž, s. 274-275.

²⁴³ Tamtéž, s. 316.

²⁴⁴ Jednalo se například o teplárenské komando, bez jehož pomoci by nebyl možný chod v kuchyni. BLÁHA, František. *Medicina na scestí*. 2. vydání. Praha, 1947, s. 219-220.

²⁴⁵ ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau*. Praha, 2003, s. 316. ISBN 80-7185-536-7

se ukrývali v revíru i na blocích, a kdo mohl, snažil se z apelplacu uprchnout. K večeru rozhodlo vedení, aby tam zůstali pouze Němci, Rusové a Židé. Ostatní byli posláni zpět na bloky.

K transportu nastoupilo 1213 tzv. Říšských Němců, 4150 Rusů, 1183 židovských mužů a 341 židovských žen. Židé byli krajně vyčerpaní lidé, kteří do tábora přicházeli pěšími evakuačními transporty hlavně z Kauferingu, Mühldorfu, ale i jiných táborů.²⁴⁶ Ve 21.30 vyrazily první kolony. Za branami se k nim připojili po zuby ozbrojení SS-mani se značným počtem psů. Také se mezi nimi nacházeli němečtí vězni z Kauferingu, převlečení do uniforem SS. Téhož dne byla také konečně přistavena lokomotiva k vagónům s židovskými vězni, kde jich stále ještě bylo přes 1700 naživu. Celkem se 26. dubna evakovalo 8646 vězňů. Současně byly také vypraveny transporty z Allachu a dalších pobočných táborů.²⁴⁷ Měli se vypravit další transporty, ale vězni dělali vše pro to, aby k tomu nedošlo. Po válce vyšlo najevo, že tábor měl být zničen bombardováním Luftwaffe (tzv. akce Wolke A-I), nebo měli být vězni otráveni za pomoci jedu, který by se jim přimíchal do jídla (akce Wolkenbrand). Naštěstí se ani jeden z těchto plánů nepodařilo uskutečnit.²⁴⁸

V neděli 29. dubna 1945 vyhlížel tábor příšerně. Před pitevnou a na východní straně revírních baráků se nahromadilo několik set mrtvol. Těla zemřelých z minulého dne a noci ležela u invalidních baráků a nikdo je neuklízěl. Krematorium bylo obloženo haldami mrtvol v různém stupni rozkladu a na vlečce u SS kasáren stál vlak mrtvých z Buchenwaldu. V samotném táboře zavládlo radostné vzrušení, neboť podle zvuků boje bylo zřejmé, že osvobození přijde každou hodinou.²⁴⁹ Pracovní komanda byla rozpuštěna a do práce nesměla jít ani skupina zajišťující stravování.

28. Návrat do vlasti

Ještě před osvobozením byl ustanoven Mezinárodní vězeňský výbor, který se chystal na převzetí chodu tábora po pádu Třetí říše. Za české vězně v něm zasedl dr. František Bláha a jako jeden z nejzasvěcenějších dostal na starost otázku zdravotnictví. Po osvobození

²⁴⁶ MANNHEIMER, Max. *Vzpomínky: Terezín, Osvětim, Varšava, Dachau*. München, 1986, s. 71.

²⁴⁷ Tamtéž, s. 71-72. Pro srovnání WIMMER, Miloslav. *Koncentrační tábory v poslední etapě války*. In MOULIS, Miloslav (ed.). *Češi v nacistických koncentračních táborech, káznicích a věznicích*. Praha, 1996, s. 68-70, cit. s. 70.

²⁴⁸ WIMMER, Miloslav. *Koncentrační tábory v poslední etapě války*. In MOULIS, Miloslav (ed.). *Češi v nacistických koncentračních táborech, káznicích a věznicích*. Praha, 1996, s. 68-70, cit. s. 70.

²⁴⁹ ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau*. Praha, 2003, s. 323. ISBN 80-7185-536-7

Američany s nimi začal výbor spolupracovat a úkolů měl více než dost. Jednak zajistit pořádek, zásobování a chod důležitých zařízení, dále pak přemístění většího počtu bývalých vězňů do jiných objektů mimo tábor, aby se zabránilo dalšímu šíření epidemií a v neposlední řadě i chystat repatriaci vězňů do jejich vlasti.²⁵⁰ Američané se po domluvě s výborem zhostili nejtěžšího úkolu, a sice vymýcení epidemií a snížení úmrtnosti. Všichni vězni byli naočkováni proti tyfu a také odvšiveni pomocí DDT.²⁵¹ Vážně nemocní byli převáženi do nově vzniklé nemocnice, nacházející se v barácích SS, i přesto však ještě v květnu zemřelo v Dachau dalších 2221 lidí. Repatriace se začaly uskutečňovat od druhé poloviny května 1945. Češi se domů vrátili ve třech etapách, které proběhly tři dny po sobě. První se uskutečnila 21. května 1945 nákladními auty, které dala k dispozici americká správa tábora, a velitelem byl jmenován plukovník Václav Michálek. Češi tak byli první národ, který se z tábora dostal domů.²⁵² Je však nutné dodat, že domů se vraceli pouze ti, kteří byli zdraví, nemocní museli zůstat ležet v nemocnici. Tuto kapitolu zakončím příznačnou citací jednoho z navrátilivších se českých vězňů: „Co jsme se načekali na tento okamžik! Co jsme se nasmekali při průchodu touto branou! Dnes však velitel nehlásil počet odcházejících vězňů komand, nýbrž počet odcházejících svobodných občanů.“²⁵³

29. Závěr

Dachau patřilo k předním koncentračním táborům Třetí říše. Svým vznikem v březnu 1933 a koncem v dubnu 1945 se jednalo o nejstarší a nejdéle trvajícím tábor v Třetí říši. Proto byl tento tábor brán jako jakýsi praotec ostatních koncentračních táborů. Právě zde bylo započato s reorganizací jednotek SS a právě tady byla sepsána nová pravidla pro další koncentrační tábory. Stejně tak odtud vzešli mnozí vrchní velitelé dalších koncentračních táborů, neboť Dachau bylo bráno jako začátek kariérního růstu. Dachau byl čistě mužský koncentrační tábor, ačkoliv například v rámci zlepšení výkonnosti komand, byl jako motivace pro pracovitě zřízen vykřičený dům, kam byly svezeny z ženských koncentračních táborů některé vězeňkyně. Nutno dodat, že jeho trvání bylo krátkodobé a jednalo se pouze o několik

²⁵⁰ Tamtéž, s. 327.

²⁵¹ HERRMANN, Heinz J. *Můj boj proti konečnému řešení: z Opavy a Prostějova přes Terezín, Osvětim-Birkenau a Dachau do Izraele*. Brno, 2008, s. 108. ISBN 978-80-87029-34-3

²⁵² KVĚTOŇ, Jan. Návrat z Dachau do vlasti – II. transport. In FALTUS, Emanuel (ed.). *Almanach Dachau: kytice událostí a vzpomínek*. Praha, 1946, s. 193-196, cit. s. 193. Pro srovnání také TRUHLÁŘ, Josef. Domů, domů... In FALTUS, Emanuel (ed.). *Almanach Dachau: kytice událostí a vzpomínek*. Praha, 1946, s. 196-197, cit. s. 196.

²⁵³ Tamtéž, s. 193.

měsíci.²⁵⁴ Pro upřesnění jsem dále do tohoto hodnocení koncentračního tábora Dachau jako mužského tábora nezahrnul transporty maďarských Židů, mezi kterými byl i velký počet žen, neboť tyto transporty nesměřovaly přímo do Dachau, ale do pobočného tábora Kaufering. Svým přístupem k vězňům patřil jistě k tvrdým táborům, ačkoliv svou surovostí a zničující prací se nevyrovnal například koncentračnímu táboru Mauthausen, jak dokládají někteří čeští pamětníci, kteří se invalidním transportem dostali z Mauthausenu právě do Dachau.²⁵⁵ Jeho záludnost spočívala například ve „výzkumných“ stanicích, kam se dostalo mnoho nevinných obětí jako pokusné objekty nacistických pseudovědeckých pokusů. Také bych chtěl na základě předešlého popisu vyvrátit fungování plynové komory v táboře. O jejím zřízení kolovaly jen zvěsti a mnozí vězňové si vymýšleli fantaskní příběhy o jejím fungování. Namísto toho se nepohodlní a většinou invalidní vězni posílali do Hartheimu, kde je plynová komora pevně dokázána jako prostředek pro likvidaci vězňů nejen z Dachau. V Dachau se nacházelo mnoho českých vězňů, kteří se od ostatních odlišovali hlavně soudržností a kamarádským chováním. Typickým znakem českých vězňů bylo i jejich vzdělání, které až na výjimky převyšovalo ostatní skupiny táborové komunity.²⁵⁶ Ukázal jsem, že právě díky několika statečným Čechům bylo zachráněno mnoho nemocných vězňů na revíru a svým působením přispěli například i k rozvoji jakéhosi druhu kulturní činnosti v táboře, ať už svým působením v orchestru, divadle nebo při psaní básní.

²⁵⁴ K problematice zřízení vykřičeného domu více HENYCH, Ludvík. Sodoma v Dachau. In FALTUS, Emanuel (ed.). *Almanach Dachau: kytice událostí a vzpomínek*. Praha, 1946, s. 93-96. nebo BLÁHA, František. *Medicina na scesti*. 2. vydání. Praha, 1947, s. 183-186.

²⁵⁵ VÍTEK, Miloš. *Mauthausen-Dachau*. Brno, 1946, s. 31.

²⁵⁶ Mezi těch několik výjimek patřili vzdělaní polští kněží, viz HOFFMANN, Bedřich. *A kdo vás zabije...: život a utrpení kněžstva v koncentračních táborech*. 4. vydání. Přerov, 1947.

B 1. Seznam literatury

- BENEŠ, Josef. *Kaine, kde je tvůj bratr?: medailony českých katolických kněží-obětí fašismu*. 2. vydání. Praha, 1973.
- BREITMAN, Richard. *Architekt „konečného řešení“: Himmler a vyvraždění evropských Židů*. Praha, 2004. ISBN 80-7203-629-7
- BURLEIGH, Michael. *Třetí říše: nové dějiny*. Praha, 2008. ISBN 978-80-257-0054-9
- DISTEL, Barbara - BENZ, Wolfgang. *Der Ort des Terrors: Geschichte der nationsozialistischen Konzentrationlager, Band 2- Frühe Lager, Dachau, Emslandlager*. Leinen, 2005. ISBN-10: 3406529623
- DROBISCH, Klaus – WIELAND, Gunther. *System der NS-Konzentrationslager*. Berlin, 1993. ISBN-10: 3050008237
- FEIERABEND, Vladimír. Solidarita a odboj českých vězňů v Dachau. In MOULIS, Miloslav (ed.). *Češi v nacistických koncentračních táborech, káznicích a věznicích*. Praha, 1996, s. 77-79.
- KLEE, Ernst. *Auschwitz, die NS-Medizin und ihre Opfer*. 3. Auflage. Frankfurt am Main, 2004. ISBN 3-596-14906-1
- KLEE, Ernst. „Euthanasie“ im NS-Staat: Die „Vernichtung lebensunwerten Lebens“. 11. Auflage. Frankfurt am Main, 2004. ISBN 3-596-24326-9
- KROUPA, Vlastimil. *Koncentrační tábory třetí říše: Dachau, Mauthausen*. Praha, 1986.
- KROUPOVÁ, Libuše. Svědectví z Dachau. In *Časopis národního muzea* 166, 1997, č. 1-2, s. 30-33.
- POHORSKÝ, Petr. *Blanický rytíř Jaroslav Kozel*. Praha, 1992. ISBN 80-901189-1-7
- RAIM, Ernst. Organizace Todt (OT) a přemísťování leteckého průmyslu do podzemí: vnější pracovní komanda KT Dachau. In CHLÁDKOVÁ, Ludmila (ed.). *Terezínské listy 24*. Praha, 1996, s. 44-48.
- SOFSKY, Wolfgang. *Řád teroru: koncentrační tábor*. Praha, 2006. ISBN 80-7203-818-4
- SPOERER, Mark. *Nucené práce pod hákovým křížem: Zahraniční civilní pracovníci, váleční zajatci a vězni ve třetí říši a v obsazené Evropě v letech 1939-1945*. Praha, 2005. ISBN 80-7203-708-0
- STŘÍBRNÝ, Jan. Duchovní v koncentračních táborech. In MOULIS, Miloslav (ed.). *Češi v nacistických koncentračních táborech, káznicích a věznicích*. Praha, 1996, s. 56-63.

ŠTĚPÁNEK, Zdeněk. Moravští lékaři v koncentračních táborech. In MOULIS, Miloslav (ed.). *Češi v nacistických koncentračních táborech, káznicích a věznicích*. Praha, 1996, s. 71-76.

TUCHEL, Johannes. Registrace, týrání, exekuce: „politická oddělení“ v koncentračních táborech. In PAUL, Gerhard – MALLMANN, Klaus-Michael (edd.). *Gestapo za druhé světové války*. Praha, 2010, s. 147-174. ISBN 978-80-200-1856-4

WIMMER, Miloslav. Koncentrační tábory v poslední etapě války. In MOULIS, Miloslav (ed.). *Češi v nacistických koncentračních táborech, káznicích a věznicích*. Praha, 1996, s. 68-70.

ZÁMEČNÍK, Stanislav. Systém německých koncentračních táborů. In MOULIS, Miloslav (ed.). *Češi v nacistických koncentračních táborech, káznicích a věznicích*. Praha, 1996, s. 9-16.

ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau*. Praha, 2003. ISBN 80-7185-536-7

B 2. Seznam pramenů

BLÁHA, František. *Jací byli*. Praha, 1948.

BLÁHA, František. *Medicina na scestí*. 2. vydání. Praha, 1947.

BŘEZÁČEK, Emil. *Jak se Himmler, Hess a Henlein na Vsetíně nenaobědvali: historie vsetínského hoteliéra Emila Březáčka a jeho vzpomínky na Dachau*. Vsetín, 1946.

CÍSAŘ, Rudolf. Velká akce pomoci nemocným a hladovějícím vězňům v Dachau. In FALTUS, Emanuel (ed.). *Almanach Dachau: Kytice událostí a vzpomínek*. Praha, 1946, s. 159-161.

CÍSAŘ, Rudolf. Psali jsme domů. In FALTUS, Emanuel (ed.). *Almanach Dachau: Kytice událostí a vzpomínek*. Praha, 1946, s. 161-163.

FALTUS, Emanuel. Jak vznikala a vyvíjela se kulturní činnost v Dachau. In FALTUS, Emanuel (ed.). *Almanach Dachau: Kytice událostí a vzpomínek*. Praha, 1946, s. 36-64.

FRÝD, Norbert. Zpráva o podmínkách tábora č. 4 Kaufering. In FALTUS, Emanuel (ed.). *Almanach Dachau: Kytice událostí a vzpomínek*. Praha, 1946, s. 208-209.

HALAŠKA, Josef. Část speciální. In BLÁHA, František. *Medicina na scestí*. 2. vydání. Praha, 1947, s. 133-177.

- HENYCH, Ludvík. Sodoma v Dachau. In FALTUS, Emanuel (ed.). *Almanach Dachau: kytice událostí a vzpomínek*. Praha, 1946, s. 93-96.
- HERRMANN, Heinz J. *Můj boj proti konečnému řešení: z Opavy a Prostějova přes Terezín, Osvětim-Birkenau a Dachau do Izraele*. Brno, 2008. ISBN 978-80-87029-34-3
- HOFFMANN, Bedřich. *A kdo vás zabije...: život a utrpení kněžstva v koncentračních táborech*. 4. vydání. Přerov, 1947.
- HOHN, Jiří. Ze vzpomínek politického vězně Františka Přerovského. In JARMAROVÁ, Hana. *Sborník státního okresního archivu Šumperk č. 2*. Šumperk, 2008, s. 41-46. ISBN 978-80-86388-69-4
- KAŠÁK, Karel. Češi v koncentračním táboře Dachau. In FALTUS, Emanuel (ed.). *Almanach Dachau: kytice událostí a vzpomínek*. Praha, 1946, s. 14-22.
- KOCH, Valerian Valtr. *Půjdete s námi: vzpomínky vězněného novináře*. Brno, 1946.
- KUBÍK, Miroslav. Jak jsme si psali II. In LANGHAMEROVÁ, Miroslava (ed.). *Terezínské listy 34*. Praha, 2004, s. 58-68. ISBN 80-85433-93-1
- KVĚTOŇ, Jan. Návrat z Dachau do vlasti – II. transport. In FALTUS, Emanuel (ed.). *Almanach Dachau: kytice událostí a vzpomínek*. Praha, 1946, s. 193-196.
- LOUBAL, František. *Lidé beze jména*. Brno, 1945.
- MANNHEIMER, Max. *Vzpomínky: Terezín, Osvětim, Varšava, Dachau*. München, 1986.
- POKORNÝ, Ferdinand. *V městě Satanově: Vzpomínky z let 1941-1945*. Olomouc, 1948.
- POSPISCHIL, Pepi. Vzpomínky na „Moorexpress“. In FALTUS, Emanuel (ed.). *Almanach Dachau: kytice událostí a vzpomínek*. Praha, 1946, s. 25.
- ŠACHA, Vladimír. *V zahradě muk*. Brno, 1946.
- TRUHLÁŘ, Josef. Domů, domů... In FALTUS, Emanuel (ed.). *Almanach Dachau: kytice událostí a vzpomínek*. Praha, 1946, s. 196-197.
- TYLLER, Rudolf. Dachau: Trocha historie. In FALTUS, Emanuel (ed.). *Almanach Dachau: Kytice událostí a vzpomínek*. Praha, 1946, s. 11-14.
- ULC, Josef. Dachauská táborová hudba. In FALTUS, Emanuel (ed.). *Almanach Dachau: Kytice událostí a vzpomínek*. Praha, 1946, s. 69-79.
- VÍTEK, Miloš. *Mauthausen-Dachau*. Brno, 1946.

Summary

Czech prisoners in the Dachau concentration camp

Leoš Pospíšil

This thesis describes concentration camp in Dachau. It was the longest time working concentration camp in the Third Reich. Founded by Himmler himself, started functioning already 2 months after Nazi came to power. It was Dachau where system of rules and repressive actions was created and later it was introduced within complete system of concentration camps. The aim of this work is to describe daily life in this camp putting emphasis on Czech prisoners, one of the largest communities there. They contributed a lot to cultural development in the camp, they were organising theater shows, were the core of camp orchestra and they organized secret lectures and discussions about news on the radio. Some of them were working as nursing staff at the camp hospital. Thanks to them many lives were saved, when they were hiding sick and disabled prisoners to protect them from death trains. This work focuses on description of the camp, mainly on experimental stations, of which there were many. Dachau was also included in the „Euthanasia Program“. Important chapter is the one describing subsidiary camps Mühldorf, Allach or one of the most monstrous of them, Kaufering. Physical work was used there as the method of prisoners elimination. We can not miss description of historical development from 1933, when the camp was founded, through personal changes introduced by Theodor Eicke, until the liberation of the camp in the end of April 1945. As the sources author used mainly published memoirs and literature.